

DANS,

de motor
van het
leren.

Nele Vandeneede
DOD 4
2014-2015

DANS, de motor van het leren.

Nele Vandeneede

Dit onderzoek is tot stand gekomen in opdracht van de Bachelor opleiding Docent Dans aan de Academie voor Danseducatie, onderdeel Fontys Hogeschool voor de Kunsten, Tilburg.

Bedankt voor de dansles juffrouw Nele. Ik heb vandaag eindelijk kunnen laten zien dat ik het wel begrijp.

Joep, 9 jaar

VOORWOORD .

Vorig jaar startte ik mijn onderzoek naar de bijdrage van dans binnen het reguliere onderwijs. Ik constateerde daarbij een meerwaarde voor de algehele ontwikkeling van de mens. Vandaar is mijn wens ontstaan om dans als een middel in te zetten bij de opvoeding van het kind.

Dit onderzoek is een verder borduren op reeds opgedane ervaringen en kennis. Het resultaat mag er zijn. Een theoretisch kader dat hoofdzakelijk in praktijk werd getoetst. Een onderzoek waar veel mooie antwoorden en nog veel meer nieuwe vragen uit voortkwamen.

Persoonlijke ervaringen vormen de leidraad van dit onderzoek. Nieuwe inzichten hebben mij verder ontwikkeld als dansdocent. Nieuwsgierigheid en intrinsieke motivatie houden de beweging gaande waardoor verdieping binnen ditzelfde thema een logisch gevolg is voor mijn toekomst.

Ik hoop dat dit verslag zijn weg vanzelf zal vinden en het de lezers mag inspireren waardoor ook zij in beweging komen!

Tot slot wil ik graag nog een aantal mensen noemen, wegens speciale verdiensten.

In de allereerste plaats mijn mama en papa, zonder wie dit alles nooit mogelijk was geweest. Mijn dankbaarheid en liefde is onbegrensd!

Daarnaast de vele collega's die hebben meegedacht tijdens het vormgeven en schrijven van dit onderzoek. Mijn dank gaat uit naar, in alfabetische volgorde, Lenneke Gentle-Scherrewitz (Grondlegger Leren door Dans: Taaldans en Rekendans bij Studio Swing), Saskia Van Herwijnen (Docent Dans bij Montessori Leidschenveen, Den Haag), Laura Kool (Eigenaar KoolArt en Docent Dans bij Marnix Academie (Pabo), Utrecht) en Anouk van Nunen (Auteur en Docent Dans en Drama aan de Hogeschool InHolland) voor hun inhoudelijke feedback, kritische vragen en creatieve raad.

Grote dank aan Basisschool de Vonder in Moergestel, de samenwerkingspartner die ervoor zorgde dat ik mijn onderzoek in praktijk kon uitvoeren. Deze instemming was voor mij van grote waarde.

Verder ook dank aan Grard Blankers, Jeske van Herck en Jany Meeusen, leerkrachten van groep 5. Hun medewerking en betrokkenheid maakten het avontuur alleen maar aangenamer.

En last but not least, mijn grootste dank aan alle leerlingen uit groep 5. Bereid om buiten de lijntjes te kleuren, vormden zij mijn grootste inspiratiebron. Waardevol was iedere nieuwe ontmoeting die mij een stap verder bracht in dit unieke proces.

Nele Vandeneede

INHOUD .

VOORWOORD	5
INLEIDING	7
I THEMA	8
II MOTIVATIE	13
III EINDDOEL	14
IV ONDERZOEK	15
V CONCLUSIE	33
NAWOORD	35
BIJLAGEN	36
BIBLIOGRAFIE	63

INLEIDING.

Beste lezer,

Bent u een danser? Kent u een danser? Houdt u van een danser?

Zo ja, lees verder.

Zo nee, mag ik deze dans van u?

Daarna, lees verder.

Een scriptie van 65 pagina's. U zult denken, een indrukwekkend oeuvre.

Denkt u dat dan? Nou, ik ben vereerd!

Laat u niet afschrikken. Vergeleken met de schrijfsels die ik ben tegengekomen, stelt deze bundel qua hoeveelheid niet veel voor.

Maar inhoudelijk. Wat kunnen we daarover zeggen?

Naar mijn idee heb ik de theoretische achtergrond summier gehouden.

Want geloof mij, er is nog zoveel meer.

Eerder speelden hier de vragen: "*Wat heb ik met de theorie in praktijk gedaan?*" en "*Wat heeft de praktijk met mij gedaan?*"

Bekeken vanuit deze persoonlijke ervaringen is het dan toch een oeuvre geworden.

U had dus toch gelijk.

Proficiat!

DANS, de motor van het leren. is een onderzoek, vormgegeven vanuit mijn eigen visie op het mooie, rijke, veelzijdige dansvak.

Een pleidooi voor meer integratie van kunst in andere schoolvakken omdat het heel wat leerprocessen op gang kan brengen en heel wat intelligenties kan aanspreken.

Waarom?

Omdat...

DANS de motor is van het leren.

Vrrrrroem!

Nele Vandeneede

Onderzoeksvraag

Wat zijn de effecten van het aanleren van de reguliere lesstof in het vak Wereldoriëntatie op een dansante manier bij kinderen uit groep 5?

Definitie

Vooraleer we dieper ingaan op dit onderzoek is het misschien handig om te formuleren wat wordt begrepen met het begrip 'dansant'. De dikke van Dale beschrijft 'dansant' als volgt: (Fr.), bn., 1. in *thé dansant*, e.d.: waarbij ook gedanst wordt; -2. het karakter v.e. dans dragend: *het is een weinig dansante rol, die veel mimische elementen bevat* (N.R.C.). De online Nederlandse encyclopedie vult hierop aan dat 'dansant' ook kan staan voor: 1. het betrekking hebben op dans; -2. een dansgelegenheid. Beide beschrijvingen zijn correct, maar vertellen ons niets over de lading en de inhoud die dans met zich meedraagt. Aldus, datgene wat dans dansant maakt. Laat ik de vrijheid daarom nemen om een eigen aanvulling te maken op bovenstaande definities.

Dansant slaat niet alleen op het fysieke aspect van dans. Evenzeer heeft deze betrekking op creativiteit en verbeelding, gevoel en emotie. Iets is dan ook - in mijn ogen - dansant, pas wanneer het een heldere beweegreden krijgt, pas wanneer beweging en beleving complementair zijn.

Thema

Gedurende dit onderzoek zal ik lesgeven aan kinderen uit groep 5. Ik ga onderzoeken hoe ik dans kan integreren in het vak Wereldoriëntatie. Er zal vergeleken worden hoe een kind zich op fysiek, cognitief, creatief en sociaal-emotioneel vlak ontwikkelt in zowel de klassieke lessituatie alsook de dansles en wat de meerwaarde van dans kan zijn in dit proces. Het *aanbieden van lesstof op een dansante manier* zal meer inhouden dan het louter vertalen van theorie naar beweging. Dans, in de ruimste betekenis van het woord, zal als didactisch en pedagogisch middel worden ingezet om tot deze kennisoverdracht te komen.

Samenwerkingspartner

Basisschool de Vonder

Basisschool de Vonder is een Brede school in Moergestel. Vertrekkende vanuit de visie 'samen sterk in leren' baseert deze school zich op vier kernwaarden: *het kind centraal, betrokkenheid, respect en samen.*

Basisschool de Vonder streeft naar onderwijs van goede kwaliteit, onderwijs waarbij zowel heden als toekomst centraal staan en, nog veel belangrijker, onderwijs dat aansluit bij de mogelijkheden en talenten van het kind.

Ik kwam in aanraking met deze school dankzij mijn eigen opleiding. Basisschool de Vonder had contact gelegd met de Fontys Academie voor Danseducatie daar zij wilde optreden als stageschool voor de PO stages van de tweedejaarsstudenten. Gezien een te grote hoeveelheid aan stageplekken

was het haar niet gelukt stagiaires te bemachtigen voor schooljaar 2014-2015. Na het indienen van mijn projectvoorstel werd ik doorverwezen naar deze basisschool voor een eventuele samenwerking.

Ik nam contact op met deze school en mocht op gesprek bij directeur Teun Brand. Na het voorleggen van mijn project en het uitwisselen van onze ideeën en visies op onderwijs werd bepaald dat ik danslessen kon geven aan de groepen 5 en dat deze in verbinding mochten staan met het vak Wereldoriëntatie.

De keuze om samen te werken met deze school was snel gemaakt. Allereerst liep de visie en aanpak van deze school parallel met de mijne. Daarnaast stond de directeur er voor open om danseducatie bewuster te betrekken in het reguliere lesprogramma. Hij zou mijn project promoten binnen zijn docententeam.

Groep 5 - de leerkrachten

Vooraleer ik met mijn onderzoek in praktijk begon, maakte ik kennis met Jamy, Grard en Jeske, leerkrachten van groep 5. Tijdens een gesprek werden nogmaals de ins en outs van het project besproken. Er werden duidelijke afspraken gemaakt en in samenspraak werden de thema's gekozen die ik zou behandelen in de dansles. De danslessen zelf mocht ik vormgeven naar eigen normen. Voorafgaand werd wel bepaald wat zeker aan bod moest komen en wat de leerlingen moesten kennen aan het eind van ieder lesblok.

De leerkrachten gaven in het begin toe dat ze wat terughoudend waren omdat ze zelf niet heel veel ervaring hadden met dans. Verder vonden ze het nog moeilijk om in te schatten hoe de lessen zouden verlopen en hoe de koppeling zou worden gemaakt tussen de theorie en dans. Desalniettemin toonden ze vertrouwen en grote betrokkenheid. Ook zij waren heel nieuwsgierig en hadden zin om dit project met mij aan te gaan.

Groep 5 - de leerlingen

De klas van Jamy is een hele rustige klas. De leerlingen hangen sterk aan elkaar. De klas van Grard en Jeske is een stuk heviger. Een klikje jongens zet vaak aan tot rumoer. Ze trekken dan gemakkelijk andere leerlingen mee in hun vervelend gedrag. Omdat Jeske tot na de kerstvakantie in zwangerschapsverlof was en Grard lange tijd ernstig ziek was, had groep 5b heel vaak les gekregen van andere interim leerkrachten. Dit was duidelijk te merken aan de leerlingen. Ze misten structuur en een duidelijk autoritair voorbeeld.

Groep 5a - Jamy Meeusen

Vlnr rij 1: Jur Wolfs, Quint Mutsaers, Estelle Kennis, Elles Henst, Joep Ligt, Menno van Dijk, Roel Theeuwes, Jamy Meeusen. Rij 2: Thijs Melis, Johan Horrevorts, Dean van de Wal, Luna Poirters, Tessa Hermans, Tom van Dijck, Bart Roosen. Rij 3: Olivier le Jeune, Bien Schrievers, Lotte van Vugt, Marit Vermeer. Rij 4: Olek Adamus, Willem v/d Dussen, Fer van Elderen, Dewi Dusée. (Ontbreken: Gitte van Alphen & Sem Broeders)

Groep 5b - Grard Blankers & Jeske van Herck

Vlnr rij 1: Grard Blankers, Karin de Bresser, Meike Scherders, Wieke Smits, Jesse de Bont, Sjors Mies, Gijs Denissen, David Hoes, Leroy van den Aker. Rij 2: Suze Joosten, Rick Sebregts, Jort van Laarhoven, Daan van Zon, Jelmer van de Ven, Jorn van Beers, Sem van Gestel, Geert Hurkmans, Maddy Klijsen. Rij 3: Marloes van Zon, Lois Pijnenburg, Floor Dieduksman, Tom Verschoor. Rij 4: Maeke de Laat, Diede Zoontjes, Michiel Hoeven, Bram Linkels. (Ontbreken: Jeske van Herck)

Lesinhoud: Wereldoriëntatie vs. Dans

Na overleg met de leerkrachten werd beslist dat ik de thema's 'Weer & Klimaat' en 'Transport' mocht behandelen in mijn danslessen. Hoe ik de vertaalslag zou maken naar dansmateriaal lag volledig in mijn handen, maar per blok moest ik wel rekening houden met bepaalde inhoud van ieder hoofdstuk. Onderstaand vindt u de theorie die ik vertaald heb naar dansmateriaal en dansopdrachten.

Lesblok I: Weer & Klimaat

Weer

- Neerslag: *wolkenvorming
 *neerslagvorming
 *soorten neerslag en zijn kenmerken
- Zon: *ster
 *stand v/d zon + opkomst en ondergang
 *temperatuur
 *rotatie aarde
- Wind: *wind en windrichtingen
- Weersvoorspelling en het weerbericht
- Belangen van het weer voor ons klimaat

Seizoenen

- Soorten seizoenen en hun kenmerken
- Duur, begin en eind

Klimaat

- Soorten klimaten en hun kenmerken
- Gebieden

Begrippenlijst

Lesblok II: Transport

Transport

- Vervoersmiddelen: *soorten
 *kenmerken
 *voor- en nadelen
 *import en export
- Productontwikkeling: *de fabriek
 *binnen- en buitenland/ import en export
- Transporteren: *duur
 *de weg op: van fabriek tot winkel
 *binnen- en buitenland/ import en export
- Steden en handelsroutes in Nederland: ligging en gebruik transportmiddelen
- Verkeer

Begrippenlijst

Tijdspad

Januari - Weer & Klimaat

- Les 1 dinsdag 6 januari 2015
- Les 2 vrijdag 9 januari 2015
- Les 3 dinsdag 13 januari 2015
- Les 4 vrijdag 16 januari 2015

April - Transport

- Les 1 vrijdag 10 april 2015
- Les 2 dinsdag 14 april 2015
- Les 3 vrijdag 17 april 2015
- Les 4 dinsdag 21 april 2015

Zowel groep 5a en 5b kregen iedere dinsdag en vrijdag een dansles van 45 minuten. Ik heb aan beide klassen steeds dezelfde dansles gegeven. In totaal heb ik 8 lessen ontworpen, maar aldus 16 lessen gegeven.

Gedurende de weken dat de leerlingen bij mij dansles volgden, kregen ze de theorie ook in de klas aangeleerd bij de leerkracht. Na iedere 4^e les werd het lesblok afgesloten met een schriftelijke toets. In bijlage #10, pg. 52-54 vind je de cijferlijsten van de toetsen 'Weer & Klimaat' en 'Transport'.

In hoofdstuk IV. *ONDERZOEK*, onderdeel *Praktisch onderzoek*, pg. 20-22 ga ik dieper in op de inhoud van deze danslessen.

MOTIVATIE .

Mijn liefde voor dans doceren in het basisonderwijs aan jonge, hoofdzakelijk niet-(gemotiveerde) dansers is uitermate groot. Deze kinderen prikkelen, hen stimuleren tot dans, daar haal ik als docent de meeste voldoening uit.

Bijzondere ervaringen vanuit mijn stage in het Primair Onderwijs alsook mijn deelname aan een kinderdansvoorstelling maakten dat ik reeds verschillende malen meewerkte aan educatieve projecten om meer dans en cultuur in de basisscholen te brengen. Daarnaast deed ik voor mijn Minor Cultureel Ondernemerschap onderzoek naar de belangen van danseducatie in het reguliere onderwijs. Tot slot was mijn projectplan in het derde jaar gebaseerd op het Meervoudig Intelligentieprincipe (Howard Gardner). Hierin stonden de individuele en daarbij unieke leerstijlen van het dansende kind centraal. Iets wat ikzelf hoog in het vaandel draag.

Een heersend probleem binnen het hedendaagse onderwijssysteem is het gebrek aan deze individuele benadering. Kinderen moeten op dezelfde manier en liefst zo snel mogelijk leren begrijpen. Verder wordt een sterke nadruk gelegd op de ontwikkeling van kennis. Kunstzinnige vermogens verdwijnen naar de achtergrond, kinderen raken steeds meer hun verbeelding kwijt. Tot slot vormen prestatiedruk en hoge verwachtingen een bijkomend probleem, fouten maken is uit den boze. Dit alles doet tekort aan het ontwikkelen van creatieve vermogens.

Het kind in zijn totale ik is echter een onuitputtelijke inspiratiebron vol creatieve ideeën. Zo dus, laten we ervoor zorgen dat kinderen hun creatieve capaciteiten niet verliezen, eerder zo optimaal mogelijk benutten om van daaruit nieuwe kennis te vergaren.

Dit alles samen, mijn grote fascinatie voor dans in het reguliere onderwijs, de belangstelling voor de unieke leerstijlen van ieder individu, de noodzaak - naar mijn gevoel - om veranderingen aan te brengen in het huidige onderwijssysteem en mijn oprechte bewondering voor de creatieve inbreng van het kind, leidt ertoe dat ik mijn afstudeerproject hier graag aan wil wijden. Ik ben er namelijk van overtuigd dat elke nieuwe ervaring mij rijker zal maken als docent en mij weer een stapje verder zal brengen in mijn eigen leerproces. Klaar om in de toekomst het danswerkveld te betreden met een goed gevulde rugzak!

EINDDOEL.

Einddoel

Dit onderzoek bevat meerdere doeleinden. Deze doelen zijn gericht op mijn eigen ontwikkeling als dansdocent alsook op de ontwikkeling van mijn leerlingen.

Vertrekkende vanuit mijn onderzoeksvraag: *"Wat zijn de effecten van het aanleren van de reguliere lesstof in het vak Wereldoriëntatie op een dansante manier bij kinderen uit groep 5?"* is mijn voornaamste doel te achterhalen wat de effecten van dans zijn op de fysieke, cognitieve, creatieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van mijn leerlingen. Hoe deze ontwikkelingen plaatsvinden in de dansles en zich verhouden ten opzichte van de klassieke lessituatie.

Verder hoop ik om vanuit mijn dansante benadering de kinderen de theorie te kunnen aanleren, of hiermee althans hun leerproces te stimuleren. Hierbij wil ik onderzoeken of dans als middel effectief kan bijdragen aan de leerprestaties van kinderen.

Omdat ik een grote interesse heb voor de ontwikkelingspsychologie van Howard Gardner (Meervoudige Intelligentie) en omdat ik het belangrijk vind dat leerlingen op verscheidene manieren benaderd en geprikkeld worden, lijkt het mij een uniek leermoment om al deze verschillende intelligenties bewust in mijn lessen aan te spreken.

Tot slot schuilt bij mij het verlangen om de samenwerkingspartner na afloop van dit onderzoek sterker in beweging te brengen. Naar mijn mening moet het kind creatief worden benaderd in zijn algehele opvoeding en ontwikkeling. Een mooie aanvulling op dit onderzoek zou zijn dat de samenwerkingspartner dit inziet en voortaan vanuit deze methodiek ook de andere vakken deels gaat benaderen. Dit laatste kan eerder aanschouwd worden als een verlangen, of nog, een doel op lange termijn.

Aanpak

Vooraleer ik van start ben gegaan in praktijk heb ik vooronderzoek gedaan. Mijn theoretische onderbouwing heb ik gehaald uit boeken, artikels en documentaires. Zowel tijdens het praktische onderzoek alsook erna heb ik blijvend gebruik gemaakt van deze bronnen.

Naast de theoretische basis die dit onderzoek met zich meedroeg, heb ik hoofdzakelijk de praktijk gebruikt om mijn aannames te toetsen. Het zou kunnen dat sommige kinderen minder aanleg hebben om fysiek te leren waardoor deze nieuwe benadering eerder in hun nadeel speelt. Ook is het mogelijk dat sommige oefeningen niet leiden tot de kennisoverdracht waarop ik had gehoopt. Aan mij de uitdaging om dit alles te gaan onderzoeken.

In de praktijk hebben hoofdzakelijk mijn observaties, analyse en (zelf)reflectie een grote rol gespeeld in het trekken van (tussentijdse) conclusies. Gesprekken met leerling en leerkracht, collega's uit het danswerkveld en begeleider dienden ter aanvulling op reeds opgedane inzichten.

Interviews

Door over mijn onderzoek te praten met collega's heb ik heel wat geleerd. Ik heb nieuwe inzichten gekregen over zaken die niet rechtstreeks betrekking hadden op mijn onderzoeksvraag, maar wel relevant waren voor het algehele proces. Hieronder een samenvatting van al het geleerde uit de interviews. (Zie bijlage #3, #4, #5, pg. 40-44 voor de interviews).

Ik heb geleerd dat de samenwerking en communicatie tussen de vakleerkracht dans en de groepsleerkracht erg belangrijk zijn. Dans moet serieus worden genomen zodat de meerwaarde ervan kan worden ingezien. Als er geen interesse is binnen het docententeam en het niet leeft in de school, is het onderzoek maar half geslaagd.

Ik streefde naar deze heldere communicatie en vlotte samenwerking. Dat is uiteraard niet vanzelfsprekend. Gelukkig merkte ik al gauw dat Jamy, Grard en Jeske heel betrokken waren en ze het proces heel nauw wilden opvolgen. Omgekeerd toonde ook ik mijn wil om te vertrekken vanuit hun lesprogramma zodat onze lesstof heel erg nauw op elkaar aansloot. Ik mocht de toets inkijken die aan het eind van het lesblok zou worden afgelegd. Zo wist ik wat de leerlingen aan het eind van de rit zeker moesten kennen. Omgekeerd hebben de leerkrachten af en toe mijn aangeboden lesstof doordeweeks herhaald met de leerlingen (raptekst en dans).

Iedere les hebben de groepsleerkrachten aan de zijkant gekeken en meester Grard deed zelf elke keer mee. Dat stimuleerde de leerlingen. Na iedere les was een korte nabespreking met de groepsleerkracht, zowel over de lesinhoud als over het gedrag van de kinderen. Wanneer een les iets moeilijker verliep, namen we ook tijd om langer na te bespreken na schooltijd.

Sommige leerlingen vertoonden gedragsproblemen in de dansles. Net zoals Saskia in haar interview had verteld, merkte ook ik dat die leerlingen soms moeite hadden met de vrijheid die ze in mijn lessen kregen. Ik heb echter getracht om duidelijke kaders aan te reiken, maar zelfs de ruimte die ze kregen binnen deze kaders was voor sommigen al teveel.

Andere leerlingen hadden de groepsleerkrachten in mijn lessen zien open bloeien. Jamy, Grard en Jeske koppelden dan ook terug dat ze het zo aangenaam vonden om mijn lessen te observeren. Ze zagen dingen gebeuren bij hun leerlingen die ze in hun eigen lessen nog nooit hadden gezien. Zo toonde Karin bijvoorbeeld nooit interesse in de gewone les terwijl ze in mijn les alle steden van Nederland juist kon benoemen en wist aan te wijzen op de kaart. Ook Roel kon maar niet stil zitten en bleek zeer muzikaal te zijn. Fer hing altijd de stoere jongen uit in de gewone les, maar in de dansles hing hij aan mijn lip en Joep... Joep heeft mijn hart helemaal kunnen breken. Joep is zwaar dyslectisch en heeft ontzettende leerachterstand op school. Eén keer, aan het eind van mijn dansles sprak hij me aan en zei: *"Bedankt voor de les juffrouw Nele. Ik heb vandaag eindelijk kunnen laten zien dat ik het wel begrijp!"*. Zo mooi om te horen dat de dansbenadering voor deze jongen aanvoelde als een verademing!!!

Spelen moet ernstig worden genomen en zo ook de kinderen. Misschien kunnen zij ons net iets leren?!

Uiteraard, niets is rozengeur en maneschijn. Ik heb ook een aantal casanova's in de les gehad die niet echt veel voeling hadden met dans en dit uitstraalden. Ook dat is uiteraard toegestaan. Je mag niet verwachten dat ieder kind evenveel zin heeft om te dansen.

Lesobservaties BS de Vonder

Ik heb vier lessen bijgewoond in de maand december. Tweemaal bij juffrouw Jamy en tweemaal bij meester Grard. Deze observaties waren voor mij een eerste kennismaking met de leerlingen. Verder vond ik het ook een meerwaarde om de groepsleerkrachten aan het werk te zien met hun leerlingen, hoe de interactie plaatsvond en hoe de leerlingen zich gedroegen in deze gewone lessituaties. In bijlage #1 en #2, pg. 36-39 vind je een korte samenvatting van deze vier lessen.

Vanuit mijn observatie heb ik heel wat zaken kunnen vaststellen. Let wel, mijn stellingen zijn gebaseerd op vier korte lesmomenten. Het blijft hierdoor moeilijk om een nauwkeurig beeld te krijgen van hoe kinderen zichzelf ontwikkelen op fysiek, cognitief, creatief en sociaal-emotioneel vlak in een klassieke lessituatie. Ik heb getracht om mijn aannames zo objectief mogelijk te verwoorden. Ongewild bevatten mijn impressies ook heel wat subjectiviteit. Als docent handel je vanuit een eigen visie en als mens beleef je de zaken op een unieke manier. Maar het gaat tenslotte om wat ik zelf met onderstaand gegevens zal doen in dit onderzoek.

Fysiek

In een klassieke les ontwikkeld een kind zich nauwelijks op motorisch vlak. Naast het opsteken van de vinger en het wiebelen op de stoel vinden geen fysieke activiteiten plaats tijdens de les.

Cognitief

In een klassieke lessituatie wordt hoofdzakelijk de cognitie van de leerlingen op de proef gesteld. Er wordt theorie aangereikt die naderhand moet worden beheerst en/of moet worden toegepast. Er wordt van de leerlingen verlangd dat ze dit in samenspraak met de leerkracht kunnen, alsook individueel. Door de leerlingen de mogelijkheid te geven om bij vragen hun buurman te raadplegen, leren zij het geleerde te integreren in andere situaties. De werkboeken zijn gericht op één lesmethode. Deze volgen de leerkrachten nauwkeurig. De leerlingen zijn genooddaakt om de lesstof te begrijpen vanuit deze lesmethode. Er is voldoende aandacht voor ICT. Er wordt op een speelse manier omgegaan met de wiskundekennis door de leerlingen naast schriftelijke oefeningen ook opdrachten te geven op de tablet.

Creatief

Kinderen hun creatieve geest wordt geprikkeld door het aanspreken van hun verbeelding. Dit doet de leerkracht door gebruik te maken van visuele prikkels en door het vertellen en laten vertellen van verhalen. Daarnaast is er ook kunstzinnige vorming aanwezig (knutselen en muziek). Verder mogen de leerlingen naar eigen believen een powerpoint presentatie vormgeven. Tot slot krijgen de leerlingen tijdens de vrije momenten de mogelijkheid om zich bezig te houden met een eigen interesse (tekenen, spelen, lezen). Je zou kunnen zeggen dat de leerlingen leren om creatief te denken tijdens de wiskundeles. Deels klopt dit omdat ze de theorie leren toepassen aan de hand van

de oefeningen. Ze zijn probleemoplossend bezig. Echter, door het vasthouden aan één bepaalde lesmethode wordt de weg naar de uitkomst beperkt tot een eenduidige manier. Hierdoor zou je eerder kunnen stellen dat de leerlingen lineair in plaats van creatief leren denken.

Sociaal-emotioneel

Er wordt getracht om de leerlingen te laten samenwerken bij het voorbereiden van een presentatie. Deze moeten ze naderhand ook voorleggen aan de klas. Leerlingen leren kijken naar elkaar en moeten reflecteren op wat ze hebben gezien en gehoord. Ze leren tips en tops geven aan elkaar op een respectvolle manier.

Conclusie

Zonder het onderwijssysteem van BS de Vonder te willen bekritisieren, ben ik van mening dat het kind zijn probleemoplossend vermogen veel sterker mag worden aangesproken. Hun focus op differentiëren is helder en goed doordacht dankzij het hoekenwerk-systeem. Alleen lijkt het me waardevol dat ze afstappen van het volgen van die ene lesmethode die het handboek hen aanreikt. Dit zou namelijk ook de creativiteit van de leerkracht kunnen bevorderen. Tot slot vind ik dat de leerlingen veel te lang stil zitten.

Theoretisch onderzoek

Positieve effecten van dans

Ik ben heel wat schrijfsels tegengekomen die iets vertelden over de effecten van dans. Alle hebben hun meerwaarde bewezen gedurende dit onderzoek. Daarnaast hebben ook gesprekken met collega's mij wijzer gemaakt. Onderstaand vindt u een samenvatting van al hetgeen ik ontdekt heb.

Cognitief

Dans en beweging zorgen voor verbeterde neurale verbindingen. Hierdoor kunnen hersencellen makkelijker met elkaar communiceren. Deze connectie zorgt ervoor dat de mens in één zelfde moment rationeel én emotioneel leert. (Zie bijlage #6, pg. 45 voor de functies van de rechter- en de linkerhersenhalft).

Dansactiviteiten helpen om het brein beter te laten concentreren. Er wordt beter en meer informatie verwerkt en naderhand ontstaat een betere focus wanneer je andere leeractiviteiten hervat. Het brengt de energiestroom weer op gang of kanaliseert net een overdosis bij sommige kinderen. Verder kan dans een verbinding maken met de academische vakken. Het kan veel kinderen in staat stellen om op een andere, nieuwe manier contact te maken met lesstof die anders ongrijpbaar en ondoorzichtig blijft. Tot slot geeft het de mogelijkheid tot differentiatie, iets wat in het onderwijs ontzettend aan de orde is om de ontplooiing van ieder individu zo goed mogelijk te laten verlopen.

Volgens Mike Kuczala hoort beweging in ieder leerproces thuis. In zijn boek *"The Kinesthetic Classroom"* beschrijft hij de vijf principes van leren door beweging.

- 1) Het brein voelt zich aangetrokken tot vernieuwing.
- 2) Het brein wordt geactiveerd door beweging.
- 3) Het brein heeft interactie nodig met anderen en met de omgeving.
- 4) Leren gaat makkelijker als het een emotionele basis heeft.
- 5) Het brein opereert vanuit concrete ervaringen.

Daarnaast verklaart hij wat het inzetten van beweging en kinesthetische activiteiten in de klas kan bewerkstelligen bij kinderen:

- het verhoogt de motivatie;
- de staat van positief leren wordt bereikt;
- de testresultaten kunnen verhogen;
- het brein en het lijf worden klaargemaakt om te leren;
- de aandacht en de medewerking van de leerlingen neemt toe;
- het helpt leerlingen om informatie op te slaan en terug te halen.

Ook Mary Corder Meagher beweert in haar artikel *"Science Says Your Classroom Needs More Dance Parties."* dat kinderen beter leren door fysieke activiteiten. Ze raadt aan om losse dansactiviteiten te ondernemen in de klas om de hersenen te blijven stimuleren. Valerie Strauss deelt haar mening en vult in het artikel *"Why so many kids can't sit still in school today."* aan dat veel kinderen gewoon niet lang genoeg stil kunnen zitten om naar iets te luisteren. Door te weinig beweging valt het brein in slaap. De kennis die leerkrachten dan wensen over te dragen aan de leerlingen komt er gewoon niet in.

Dans maakt kinderen actief en betrokken waardoor ze zeer ontvankelijk zijn voor alles wat er rondom hun gebeurt. Door dans te integreren in de klas wordt dus eigenlijk een rijke leeromgeving gecreëerd.

Een laatste bron die uitwijst dat dans een werkvorm is die het leerrendement kan verhogen, is de zogenaamde *"leerpiramide"*. Het National Training Laboratories in Marika deed onderzoek naar de werkvormen die gebruikt worden bij het leren van kinderen. De resultaten werden opgenomen in de leerpiramide. Bovenin de piramide staan de 'passieve werkvormen'. Dit zijn de werkvormen die niet of nauwelijks werken. Voorbeelden daarvan zijn luisteren en kijken. Onderin de piramide staan de werkvormen die goed tot zeer goed werken. Dit zijn de 'actieve werkvormen'. Ook dans kan worden teruggevonden in de onderste laag van de leerpiramide. Door dans in te zetten bij het leerproces kan aldus het geleerde beter beklijven. (Zie bijlage #8, pg. 47 de leerpiramide).

Fysiek, creatief en sociaal-emotioneel

Dans sluit aan bij de natuurlijke bewegingsdrang van kinderen. Door middel van dans kunnen dansvaardigheden worden getraind. Vooral het motorische aspect komt hier aanbod. Daarnaast bevordert dans de conditie, wat op zijn beurt goed is voor het lichamelijk welzijn. De verbeelding die dans teweeg brengt, schept expressieve mogelijkheden binnen dans. Dans krijgt een betekenis dankzij bepaalde beelden of gevoelens die getransformeerd worden tot dans. Betekenisgeving is een heel persoonlijk individueel proces waarbij experimenteren, ordenen en leren beheersen centraal staan. Verder doet dans een beroep op je persoonlijkheid omdat je je leert presenteren. Je stelt jezelf open en laat je creatieve vermogens spreken. Tot slot beschikt dans over een vormgevend proces. Leerlingen leren dans structureren en presenteren. Om tot deze vormgeving te komen, gaan leerlingen zelf zoekend, ontdekkend en experimenterend te werk, al dan niet in samenwerking met anderen. Wanneer de dans gepresenteerd wordt, levert deze een bijdrage aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Kinderen leren zich op een persoonlijke wijze in danstaal uit te drukken en ze leren naar anderen kijken en luisteren. Sommige kinderen bloeien open door te dansen omdat (ongekende) talenten worden aangeraakt. Hieraan ontleen ze meer zelfvertrouwen.

Een mooi voorbeeld uit de praktijk bevestigt bovenstaande theorie.

Basisschool De Schalm uit Rotterdam neemt momenteel deel aan *"Steljevoor"*, een programma voor verankering van cultuuronderwijs. (Zie bijlage #7, pg. 46 voor een uitgebreide recensie).

Op deze school wordt de verbinding gemaakt tussen dans en andere theoretische vakken. Deze integratie zien zij als een ontzettende meerwaarde en verrijking, zowel voor de kinderen als voor de leerkrachten. De ontwikkelingen zijn hoorbaar, zichtbaar, voelbaar en aantoonbaar. *"Dankzij de dansles beleven de leerlingen dingen die ze tijdens een gewone taal- en rekenles nooit zullen ervaren. De leerlingen worden meervoudig benaderd en breder ontwikkeld."*, aldus Hiske de Koning, directeur BS De Schalm.

Dansdocent Jenny van Weezendonk bespreekt de voordelen van dans: *"Door middel van dans leren de leerlingen hun lichaam te gebruiken als expressief en communicatief middel. Ze ontwikkelen eigen bewegingsvocabulaire en leren daarbij hun lichaam kennen en beter begrijpen. De leerlingen leren zichzelf te presenteren. Er wordt gekeken naar elkaar. Achteraf worden de verschillen besproken. Hierbij wordt aandacht besteed aan het respect hebben voor elkaar en het accepteren van elkaars eigenheid en inbreng. Leerlingen hun belevingswereld en inlevingsvermogen worden vergroot. Ze leren creatief en probleemoplossend denken."*

Negatieve effecten van dans

Naast het bespreken van al deze positieve effecten, is het misschien wel even belangrijk om te onderzoeken of dans ook negatieve effecten heeft op de mens. Sommige mensen zijn namelijk niet beweegknop of hebben absoluut geen affiniteit met dans.

Enkele negatieve effecten die kunnen voortvloeien uit dans zijn:

- het krijgen van een blessure;
- het niet begrijpen en dichtklappen;
- afhaken wegens desinteresse of onkunde;
- blokkade door te weinig zelfvertrouwen;
- blokkade door teveel prikkels;
- problemen ervaren bij de vrije lessituatie.

Deze negatieve gevolgen kunnen eveneens plaatsvinden in andere lessituaties en hoeven daarom niet rechtstreeks te worden geassocieerd met dans.

Om ervoor te zorgen dat kinderen zoveel mogelijk succes- en plezierbeleving ervaren, moet daarom rekening worden gehouden met de volgende voorwaarden:

- creëer een veilig klimaat;
- sluit aan op het niveau en differentieer;
- heb geduld en geef leerlingen de tijd;
- sluit aan op de noden en interesses van de groep;
- motiveer, stimuleer, waardeer;
- maak contact met ieder individu;
- geef opbouwende feedback;
- biedt structuur en geef duidelijke kaders;
- forceer niets bij de leerlingen.

Opnieuw hoeven deze voorwaarden niet louter ondergebracht te worden in een dansles. Eveneens horen deze thuis in het algehele onderwijsklimaat.

Hieruit kunnen we afleiden dat zowel positieve als negatieve ervaringen met dans heel afhankelijk zijn van de leerkracht. Willen we al de positieve effecten van dans - fysiek, cognitief, creatief en sociaal-emotioneel - bewerkstelligen bij kinderen, dan zal de didactische en pedagogische aanpak van de leerkracht daarin een heersende rol spelen.

Belangrijk voor een docent is daarbij: ga staan voor je vak, verkoop je materiaal, verleid, speel, inspireer!

Nota: We mogen echter niet verwachten dat groepsleerkrachten dit vak met evenveel passie kunnen overdragen aan de leerlingen als een kunstvakdocent. Vandaar mijn advies om hiervoor steeds de geschikte persoon in te schakelen. Dit gaat ten goede van de ontwikkeling van de kinderen. Aanmoediging en betrokkenheid van de groepsleerkracht blijft uiteraard wel gelden.

Praktisch onderzoek

Tijdens het ontwerpen en verzorgen van mijn danslessen heb ik rekening gehouden met de verschillende ontwikkelingen die een middenbouw leerling (groep 5) doormaakt. (Zie #9, pg. 48-51 voor een uitgebreide theoretische onderbouwing).

In dit onderdeel ga ik dieper in op de danslessen. Wat de kinderen moesten kennen en beheersen aan het eind van ieder lesblok is terug te vinden in hoofdstuk *I. THEMA*, onderdeel *Lesinhoud: Wereldoriëntatie vs. Dans*, pg. 11. Eerder geldt hier: "*Hoe heb ik de kinderen ervaren in deze lessen?*", "*Hoe gingen ze met de lesstof in praktijk aan de slag?*" en "*Wat kwam eruit voort?*"

Danslessen

Zowel in het boek "*DANS! Praktisch handboek voor het basisonderwijs*", alsook in het interview (zie bijlage #5, pg. 43-44) benadrukt Anouk van Nunen de tijd die kinderen nodig hebben om de danstaal te leren begrijpen en om zich deze eigen te maken.

De zogenaamde "vrijmakingsfase", de fase waarin kinderen voor het eerst fysiek aan de slag gaan met associaties, het improviseren, vraagt aandacht. Kinderen zitten in deze fase nog met heel veel onzekerheden. Ze weten nog niet wanneer ze iets goed of fout doen. Pas na enige tijd voelen ze zich meer thuis en kan dans worden ingezet als middel. "*De voorwaarde om dans in te zetten als middel is de beheersing van het middel.*", aldus Anouk van Nunen.

Wanneer ik mijn eerste lesblok startte met de danslessen merkte ook ik dat de kinderen zich in deze vrijmakingsfase begaven. Ze hadden nog nooit dansles gekregen waardoor ze nog zeer zoekend waren. In het eerste lesblok heb ik dan ook sterk gewerkt aan het beter leren beheersen van de danstaal. Het inzetten van dans als middel schoof daardoor af en wat toe naar de achtergrond. Sommige theoretische onderdelen van het hoofdstuk "Weer & Klimaat" heb ik maar licht kunnen aanraken. Andere heb ik bewuster kunnen inzetten in dit lesblok.

In les 3 en 4 van het eerste lesblok ervoer ik verbetering. Toch was voornamelijk in het tweede lesblok over Transport te merken dat de leerlingen zich beter thuis voelden in het dansen. Ze bewogen vrijer. Omdat ze meer vertrouwd waren met hun eigen lichaam als instrument, vergden de

oefeningen minder uitleg en verliepen de lessen "vlotter". Ze begrepen sneller wat ik bedoelde waardoor we dieper konden ingaan op de lesinhoud. Het leerrendement in lesblok 2 lag daardoor hoger dan in lesblok 1.

Wanneer we de cijferlijsten van de twee toetsen naast elkaar leggen (zie bijlage #10, pg. 52-54), zien we dat de cijfers van de tweede toets hoger liggen. We spreken hier over een gemiddeldeverschil van 2-10%. Bedenk wel, beide cijferlijsten zijn nog steeds heel goed.

We zouden dus kunnen stellen dat het motorisch leren een groot rendement opbouwt voor kinderen en al zeker wanneer er extra aandacht gaat naar het inzetten van dans als didactisch middel. Toch kunnen we dit niet zomaar met zekerheid zeggen. Het feit dat de resultaten van de toets in lesblok 2 hoger lagen, zou even goed te wijten kunnen zijn aan een grotere interesse voor het lesthema, aan de dansopdrachten die de leerlingen eventueel meer aanspraken of aan mijn manier van overdracht.

Ik merkte namelijk in het eerste lesblok dat ik bij sommige theorie moeite had deze te vertalen naar dansopdrachten. Enkele oefeningen waren daardoor te abstract voor de leerlingen, zowel om uit te voeren als om te begrijpen.

Wat wel met zekerheid kan worden afgeleid uit beide lesblokken is dat de kinderen steeds met heel veel interesse de lessen volgden. Ze verheugden zich ook steeds op de volgende les. De leerlingen straalden betrokkenheid en enthousiasme uit. Niet alleen tijdens de lessen, maar ook daarbuiten. Ze namen het geleerde mee in de andere lessen en spraken er veel over met hun leerkracht, de intern begeleider en kinderen uit andere klassen. Enthousiasme en betrokkenheid zijn zeer belangrijk en bepalend voor het leerrendement.

Bemerk hierbij dat ik een globaal beeld schets van de beide klassen. Enkelingen waren niet altijd even enthousiast of betrokken tijdens de les. Toch ben ik ervan overtuigd dat ook zij bepaalde dingen, onbewust weliswaar, meegenomen hebben in hun andere lessen of het dagelijkse leven.

Hieronder vindt u enkele mooie voorbeelden uit praktijk die aantonen dat dans een effectief middel is dat kan worden ingezet om kinderen theorie aan te leren.

Tijdens mijn tweede lesobservatie bij juffrouw Jamy kregen de leerlingen een les Wereldoriëntatie. Ik weet nog dat Jamy toen het hele proces van wolkenvorming met hand en tand uitlegde aan de leerlingen. Toen ik in mijn eerste dansles de leerlingen vroeg hoe een wolk ontstaat, konden ze niet antwoorden of maar een half antwoord vormen. Diezelfde les hebben wij deze wolkenvorming gedanst. De volgende les vroeg ik de leerlingen opnieuw of ze me konden vertellen hoe een wolk wordt gevormd. Mooi was dat de kinderen het deze keer wel konden verklaren. Ze brachten een kleurrijk verhaal en maakten er de bewegingen bij die we de vorige les hadden gedanst. Zelfs woorden als condenser en verdampen hadden de leerlingen onthouden. Dit is een mooi voorbeeld uit de praktijk dat aantoont dat dans leerstof doet beklijven.

Een ander mooi voorbeeld is de raptekst die ik de kinderen had aangeleerd in lesblok 2. Deze tekst bestond uit de terminologie die de leerlingen voor dat blok moesten kennen. Opmerkelijk was dat we de eerste les een hele dans hadden verzonnen op de rap en de leerlingen deze tegen de volgende les nog helemaal kenden. Toen ik nadien ook vroeg om de woorden te verklaren, konden ze deze allemaal juist definiëren. Het was nog maar les 2 en de leerlingen kenden al een groot deel van het hoofdstuk.

Tot slot had ik in lesblok 1 de windrichtingen aangeleerd aan de kinderen. Om in dit thema te blijven, had ik er een zinnetje bij verzonnen **N**ooit **O**nweer **Z**onder **W**olken. De les over de windrichtingen was de leerlingen nog lang bijgebleven. Dat bleek uit een gesprek dat ik had gevoerd met de intern begeleider van groep 5. Toen we in het volgende lesblok opnieuw de windrichtingen nodig hadden bij kaartlezen vroeg ik de leerlingen wat deze waren en of ze mij deze konden aanduiden op de kaart. Spontaan zij een leerling: "*Nooit Onweer Zonder Wolken juffrouw!*". Nou, mijn dag kon niet meer stuk! Dit toont aan dat het geleerde ook op lange termijn blijft hangen. Er zaten immers drie maanden tussen beide lesblokken.

Als je ziet dat ook ik tijdens het voorbereiden van mijn danslessen opnieuw moest opzoeken hoe een wolk ontstaat (kennelijk heb ik het niet onthouden vanuit mijn eigen kindertijd) en ik het nu nog steeds weet (we zijn nu inmiddels een half jaar verder) omdat ik het in de danspraktijk heb ervaren, bewijst nog maar eens wat de kracht is van dans en wat dans allemaal kan bewerkstelligen.

Huiswerk

Gedurende de beide lesblokken heb ik de kinderen een huiswerkopdracht meegegeven (zie bijlage #12, pg. 58 en #13, pg. 62). Dit met als doel de ervaringen uit de dansles te betrekken in andere, dagdagelijkse activiteiten.

In het eerste lesblok heb ik daarom de kinderen een hele week het weerbericht laten volgen en dit laten opschrijven en tekenen. De volgende les hebben we het weerbericht gedanst. In lesblok twee heb ik de kinderen een product naar keuze laten omschrijven volgens de transport normen (prijs, land van herkomst, transportmiddel etc.). Ook met deze gegevens hebben we in de les nadien iets gedaan.

De kinderen waren ontzettende betrokken. Ze vonden dit "leuk" huiswerk. Nou, dat hoor je een kind ook niet zo snel zeggen... Omdat ik de volgende les steeds aan de slag ging met het huiswerk, was dit een extra stimulans voor de kinderen om de taak te maken. Hadden ze dit niet gedaan, dan konden ze minder makkelijk volgen bij de nieuwe dansopdrachten en hadden ze geen kans om hun nieuwe ontdekkingen met mij te delen. De kinderen waren namelijk steeds trots op hun opdracht en wilden al hun ervaringen met mij delen. Eén jongen was gedurende de week zijn blaadje verloren. Die was zo creatief geweest om een eigen huiswerkopdracht te ontwerpen. Kun je je inbeelden? Geweldig vind ik dat! (Zie bijlage #13, pg. 62 voor de huistaak van Menno, linksonder).

Conclusie

Wanneer we beide lessituaties tegenover elkaar plaatsen, kunnen we concluderen dat deze overeenkomsten en verschillen bevatten. Sommige leerprocessen worden op gang gebracht in beide lessituaties, anderen vinden beter hun plek in louter de dansles of de gewone les.

In dans doe je bijvoorbeeld ervaringen op die je niet in een gewone les kunt ervaren. Je kunt dingen een plaats geven of beter begrijpen die onmogelijk begrepen kunnen worden in de klas. Omgekeerd kan niet alle lesinhoud vertaald worden naar dansmateriaal, maar dat hoeft ook niet. Niet alles moet gedanst kunnen worden of moet worden aangeleerd door middel van dans. Het is dus geen of-of situatie, maar een en-en situatie. Dans biedt een optimale aanvulling op andere onderwijsmethodes. Want geen enkele methode kan ALLES bewerkstelligen.

Omdat dans ieder individu in zijn volledige zijn kan ontwikkelen, fysiek, cognitief, creatief en sociaal-emotioneel, kunnen we de integratie van dans in het onderwijs beschrijven als "1+1=3". Combineer dans met een ander vak en je krijgt er zoveel meer voor in de plaats dan louter een nieuwe lesmethode!

We hebben deze integratie van kunst nodig in alle lessen om de lesstof aantrekkelijker te maken, werkelijk een verbinding tussen kunst en de materie.

Danseducatie is niet alleen het onderwijzen van dans als kunstvorm, maar eveneens het meenemen van dans in alle andere vakken. Niet louter het doel, maar eveneens het middel. Als dans wordt ingezet als didactisch en pedagogisch middel voor andere vakken worden ervaringen gekoppeld aan leerstof. Dit geeft een boost aan het leerproces omdat het kinderen sterker betreft bij hun leren. De kans is dan groter dat bepaalde leerstof beter beklijft. Leren is nu eenmaal niet voorbehouden aan pen en papier.

Dus als iemand mij nu nog vraagt waarom dans geïntegreerd moet worden op school is het enige wat ik daarop nog kan antwoorden: "*Waarom niet?*".

Authentiek leren is met kennis in praktijk aan de slag gaan.

Nele Vandeneede

DANS, de motor van het leren. werd ook vastgelegd op video. De beelden zijn terug te vinden op: <https://www.youtube.com/watch?v=5xpehyxrog8>

Meervoudige Intelligentie

Theoretisch onderzoek

De Amerikaanse neuropsycholoog Howard Gardner (1943) ontwikkelde de theorie van Meervoudige Intelligentie. Hij stelde bovendien vast dat intelligenties zich verder kunnen ontwikkelen. Bij elk kind ontwikkelen de intelligenties zich als reactie op wat de omgeving (bijvoorbeeld de leerkracht) biedt. Dit is een interactief proces. Intelligentie is daarmee volgens Gardner een dynamisch begrip. Gardner kwam op grond van onderzoek tot de conclusie dat *dé* intelligentie niet bestaat, maar dat er sprake is van negen intelligenties. Wil je recht doen aan ieder kind en aan alle aspecten van het mens-zijn, dan is het van belang dat die verschillende intelligenties worden aangesproken en worden ontwikkeld. We zouden volgens Gardner meer tijd moeten nemen om kinderen te helpen hun natuurlijke capaciteiten te ontwikkelen. Op grond van onderzoek onderscheidt Gardner negen intelligenties, en hij sluit niet uit dat er nog meer soorten intelligentie ontdekt worden. (Zie bijlage #11, pg. 55 voor de meervoudige intelligenties).

Het werken met Meervoudige Intelligentie is erop gericht kinderen meer betrokken te laten zijn bij hun leren. Dat gebeurt door te variëren in instructie en verwerking, zodat alle intelligenties (en dus alle kinderen met hun uiteenlopende intelligenties) tot hun recht komen.

Aan Gardners model kan een groot aantal onderwijskundige handelingen worden verbonden waardoor het goed bruikbaar is in de onderwijspraktijk. Waar leren altijd plaatsvond in een klaslokaal, in het boekje, achter het bankje, wordt de theorie nu ook verkend met het lichaam en worden er liedjes bij gezongen. Muziek en dans worden geïntroduceerd als middel, als didactische werkvorm om kinderen theoretische principes te laten ontdekken en begrijpen. Kortom, het gaat erom wat voor het kind met specifieke intelligenties de meest effectieve manier van leren is, en hoe je de verschillende intelligenties bij het kind kunt ontwikkelen.

Werken vanuit de optiek van Meervoudige Intelligentie betekent dat je als leerkracht recht wilt doen aan de verschillende mogelijkheden van kinderen om te leren. De waarde van het model ligt juist in het erkennen van de verschillen tussen kinderen, door de leerstof (die in doelen vastligt) aan te bieden op een wijze die past bij de verschillende intelligenties van de kinderen. We zijn wellicht te veel bezig met WAT kinderen moeten leren in plaats van HOE ze dat kunnen leren.

Praktisch onderzoek

De meervoudige intelligenties die Gardner beschrijft in zijn theorie kunnen allemaal worden aangesproken in dans. In deze paragraaf lees je hoe ik met alle negen intelligenties aan de slag ben gegaan in de danspraktijk. Door gebruik te maken van al deze intelligenties heb ik allereerst getracht aan te sluiten bij de voorkeuren van mijn leerlingen. Daarnaast heeft de meervoudige benadering er ook toe geleid dat ik intelligenties bij de leerlingen heb aangesproken die niet zodanig ontwikkeld zijn of waar leerlingen minder affiniteit mee hebben. Ik vind het belangrijk dat kinderen op verschillende manieren met de lesstof leren omgaan.

1) De verbaal-linguïstische intelligentie: de leerlingen die voornamelijk iets hebben aan verbale informatie heb ik getracht te prikkelen door te praten over wat we gingen doen. Ik vertelde verhalen, gaf verbale instructies en ondersteunde de improvisatieopdrachten door middel van side

coaching. Er vond vaak gesprek plaats in de les. Soms was ik daarbij aan het woord, soms liet ik de kinderen praten, steeds met de intentie naar elkaar te luisteren. Tot slot heb ik de raptekst die ik had gemaakt ook opgeschreven op papier zodat de kinderen deze konden lezen tijdens het zingen.

2) De logisch-mathematische intelligentie: de leerlingen die voornamelijk wiskundig denken gaan graag analyserend te werk. Ik heb dan ook tijdens één van mijn lessen de leerlingen een stukje dans laten analyseren. Verder zijn we tijdens de dansles voortdurend in de ruimte bezig geweest en hebben we soms heel bewust gewerkt aan de verschillende hoogtelagen, richtingen en patronen. Dit ontwikkelt in het algemeen ruimtelijk inzicht, wat op zijn beurt een voorwaarde is voor wiskunde en rekenen. Tijdens het improviseren heb ik de kinderen veel laten experimenteren, hetgeen ook in lijn ligt met deze logisch-mathematische intelligentie.

3) De visueel-ruimtelijke intelligentie: de leerlingen die visueel ingesteld zijn, hebben het meeste baat bij visuele prikkels. Die heb ik de leerlingen gegeven door veel te werken met foto's en videomateriaal. Daarnaast heb ik hen ook het patroon dat ze moesten lopen in de ruimte laten uittekenen. Het naderhand lopen van dit patroon (navigeren) en het werken in deze ruimtelijke patronen sluit mooi aan bij de voorkeuren van visueel intelligente kinderen. Omdat deze kinderen een sterk visueel voorstellingsvermogen hebben en makkelijk mentale beelden kunnen omzetten in dans heb ik tijdens de les gewerkt met heel veel beeldspraak.

4) De tactiel-motorische intelligentie: het spreekt voor zich dat in een dansles wordt gedanst en beweegslimme kinderen zich hierbij sterk voelen aangesproken. Niet alleen het bewegen en dansen is aan bod gekomen, eveneens heb ik de kinderen zelf een klein stukje dans laten maken (choreograferen). Daarnaast heb ik ook gewerkt aan lichaamstaal en mimiek. Rekening houdend met de danselementen (ruimte, kracht, tijd, lichaam) kunnen deze alle worden ondergebracht bij de tactiel-motorische intelligentie. Tijdens het dansen werd naast het bewegen in de ruimte in een bepaalde tijd ook aandacht besteed aan de dynamische aspecten van een beweging, de bewegingskwaliteit en de lading van een beweging.

5) De muzikale intelligentie: muzikale kinderen houden ervan om te werken vanuit ritme en melodie. In mijn les was muziek voortdurend aanwezig en mede de leidraad. Muziek is namelijk een zodanig bepalende component voor sfeer, kwaliteit, beeld en beleving. Kinderen hebben gedanst op muziek. Daarnaast heb ik ze vanuit luisteropdrachten bewust laten luisteren naar de muziek, hun beleving hiermee geprikkeld en hen hierop laten reflecteren. De raptekst die ik had geschreven, hebben we gezongen en aangevuld met bewegingen. Daarnaast heb ik ook de *Sasa Nukufetau* aangeleerd, een culturele dans die bestaat uit ritmisch klapspel.

6) De interpersoonlijke intelligentie: deze intelligentie heb ik verwerkt in mijn dansles door de leerlingen samen te laten werken. Er waren leiden-volgen opdrachten, maar soms moesten de leerlingen ook in groep iets samen creëren. Interactie en communicatie werden bevorderd. Niet alleen in deze samenwerkingsopdrachten, maar in verschillende onderdelen van de les. Zo heb ik de leerlingen laten kijken naar elkaar, ervaringen en gedachten laten uitwisselen en tips en tops laten geven aan elkaar.

7) De intrapersonlijke intelligentie: naast het reflecteren op andermans proces zijn de leerlingen ook intrapersonlijk bezig geweest door terug te kijken op hun eigen ervaringen. De kinderen zijn zelf op onderzoek mogen gaan. Ze hebben vanuit fantasie en de eigen beleving dingen

uitgeprobeerd en hebben daardoor zelf nieuwe oplossingen gezocht. Over de dingen die ze gedurende dit proces ervoeren, heb ik hen naderhand laten reflecteren om tot zelfinzicht te komen.

8) De naturalistische-ecologische intelligentie: vanuit het thema "Weer & Klimaat" was het eenvoudig om met deze intelligentie in mijn les aan de slag te gaan. Natuurlijke fenomenen werden besproken en gedanst. Daarnaast had ik ook een dansspel bedacht waarbij leerlingen vanuit verschillende kaartjes het klimaat moesten dansen. De toeschouwers moesten dan raden over welk klimaat het ging. Dit analyseren van overeenkomsten en verschillen en het classificeren van de kaartjes bij het juiste klimaat zijn beide thuis te brengen onder deze intelligentie.

9) De existentiële-filosofische intelligentie: kinderen die filosofisch knap zijn, houden ervan om dieper na te denken over de zingeving van dingen. Deze intelligentie heb ik niet zo heel vaak gebruikt omdat die voor mij nog het meest ongekend is. Toch heb ik tijdens improvisatieopdrachten de mogelijkheid gegeven aan de kinderen om gevoelens uit te drukken. Filosofisch knappe kinderen hebben de noodzaak om hun grote gevoelens te uiten. Daarnaast heb ik ook de *Sasa Nukufetau* aangeleerd en daarbij de geschiedenis over deze dans verteld. Filosofisch knappe kinderen hebben een grote interesse in kunst en de betekenis ervan.

Lesmateriaal en huiswerk in relatie tot Meervoudige Intelligentie

In bijlage #12 en #13, pg. 56-62 zie je afbeeldingen van lesmateriaal en huiswerk. Hieronder vindt u een korte beschrijving over hoe deze zich verhouden tot de meervoudige intelligenties. Ik heb per voorbeeld gekozen voor de meest relevante intelligenties, dewelke ik bewust wilde aanspreken met deze opdracht. Dit sluit niet uit dat er ondertussen ook andere intelligenties werden aangesproken.

Lesblok I: Weer & Klimaat

Lesmateriaal

- Emoties: het vormen van fantasiewolken met een bepaalde gezichtsuitdrukking.

→ tactiel-motorische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie.

- Weersvoorspelling en het weerbericht: dansen van het weerbericht. De laatste dag mocht het weer worden gekozen ('fantasiedag met fantasieweer'). Dit was een samenwerkingsopdracht en kijkopdracht. Naderhand werd gereflecteerd.

→ tactiel-motorische intelligentie, interpersoonlijke intelligentie, intrapersonlijke intelligentie, naturalistische-ecologische intelligentie.

- Het klimatenspel: vanuit kaartjes creëerden de kinderen een klimatendans. Nadien werd deze gepresenteerd en moesten de anderen toekijken en raden welke kaartjes bij welke bewegingen hoorden en welk klimaat er aldus was gedanst.

→ logisch-mathematische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie, tactiel-motorische intelligentie, interpersoonlijke intelligentie, intrapersonlijke intelligentie, naturalistische- ecologische.

Huiswerk

- Het weer: gedurende één week opvolgen en bevindingen noteren en tekenen.

→ visueel-ruimtelijke intelligentie, naturalistische-ecologische intelligentie.

Lesblok II: Transport

Lesmateriaal

- Raptekst: zingen van een raptekst, bestaande uit de terminologie die de leerlingen moesten kennen aan het eind van dit lesblok. Bij de woorden werden bijhorende bewegingen bedacht.
→ verbaal-linguïstische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie, muzikale intelligentie, tactiel-motorische intelligentie.
- Handelsroute: het tekenen van een eigen handelsroute en lopen door de ruimte (kromme en rechte lijnen).
→ logisch-mathematische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie, tactiel-motorische intelligentie.
- Steden Nederland: het dansen van een frase. Bij ieder gekozen lichaamsdeel hoort een stad van Nederland. Tijdens het dansen werd een foto van de kaart van Nederland geprojecteerd als hulpmiddel.
→ logisch-mathematische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie, tactiel-motorische intelligentie.

Huiswerk

- Productomschrijving: product naar keuze omschrijven en tekenen volgens de transport normen (prijs, land van herkomst, transportmiddel etc.).
→ verbaal-linguïstische intelligentie, visueel-ruimtelijke intelligentie.

Conclusie

Naar aanleiding van bovenstaande omschrijving is dus duidelijk dat iedere intelligentie aan te spreken valt in een dansles, hetgeen naar mijn idee van ontzettende waarde is omdat je op die manier ieder kind kunt aanspreken en niemand te kort doet.

Verder is het zo dat tijdens het stimuleren van één intelligentie al heel snel andere intelligenties worden aangesproken in dans. Deze staan niet los van elkaar. Een voorbeeld daarvan is het volgende: *laat een deel van de klas in tweetallen dansen op muziek met als thema "Weer & Klimaat". Jij als docent stuurt bij met beeldspraak tijdens het side coachen. De andere helft kijkt naar hun klasgenoten. Naderhand laat je alle kinderen hun ervaringen delen, de toeschouwers én de beoefenaars.* In één zelfde opdracht zijn kinderen verbaal, mathematisch, visueel, motorisch, muzikaal, interpersoonlijk, intrapersoonlijk, naturalistisch en existentieel bezig. Een totaalpakket met alle negen intelligenties in verwerkt. Aldus, vele dansactiviteiten stimuleren al gauw meerdere/alle intelligenties. Is dat niet hetgeen waar we naar streven?

Door leerlingen meervoudig te benaderen kunnen zij hun talenten ontdekken. Daarnaast ervaren ze ook waar ze minder aanleg voor hebben. Die ervaring is eveneens uniek en leerzaam. Dit geeft de mogelijkheid aan anderen om deze kinderen te helpen met deze intelligentie. Tot slot brengt dit ook respect op voor elkaars kwaliteiten.

Meervoudig benaderen, ik zou zeggen, doen!

Resultaat

Als ik terugkijk op het gehele proces gaat dat gepaard met een lach en een traan, van ontroering. Ik heb heel veel in beweging gebracht, letterlijk en figuurlijk, zowel bij mezelf, de school en de kinderen. Nooit gedacht eigenlijk. Ik heb veel mogen geven en ik heb nog meer teruggekregen. Dankbaar is een woord dat hier op de juiste plek valt.

Of ik dus tevreden ben met het eindresultaat? Ik kan hier volmondig 'JA' op antwoorden! En ik denk dat ook de samenwerkingspartner mijn mening daarin deelt. Onderstaand vindt u verschillende evaluaties die ik zowel tussentijds en na het onderzoek heb gehouden met de school en de leerlingen. Daarnaast heb ik ook een eigen evaluatie geschreven over dit proces.

Nota: Moest dit onderzoek langer hebben geduurd, had ik graag de hele school en de ouders van de kinderen uit groep 5 hierbij betrokken. Aan beide partijen had ik een enquête willen geven met vragen waaruit afgeleid kon worden of zij de belangen van dans kennen en hoe zij staan tegenover dans inzetten als middel. Daarnaast had ik een toonmoment voor de ouders willen inbouwen zodat ook zij konden ervaren wat en vooral HOE hun kinderen in mijn lessen leren.

Evaluatie BS de Vonder

Gedurende lesblok I: *"Wat mooi dat je dit onderzoek doet. De kinderen konden de windrichtingen zo opnoemen dankzij jouw dansbewegingen en bijhorend zinnetje. Ze zijn ontzettend enthousiast. Ze gaan veel bewuster om met de lesstof."*

- Sini Van de Schoot (intern begeleider groep 5)

Gedurende lesblok I: *"PRACHTIG, dit onderzoek! Mooi om te zien wat dans met de kinderen doet en hoe jij de koppeling maakt met de theorie."*

- Teun Brand (directeur BS de Vonder)

Na lesblok I: *"Ik kan één ding zeggen over de kinderen in mijn klas: ze waren kei enthousiast! De toets is goed gemaakt!"*

- Jamy Meeusen (leerkracht groep 5a)

Gedurende lesblok II: *"Het valt ons op dat wat wordt aangeleerd ook lang blijft hangen bij de kinderen. Ze herhalen het zelf op het plein en in de klas. Laatst hoorde één van de andere juffen de rap zelfs terugkomen op de speelplaats."*

- Grard Blankers (leerkracht groep 5b)

Na afloop van de gehele stage: *"Wij zijn enorm enthousiast over de impuls die Nele aan ons onderwijs heeft gegeven. Vooraf waren we sceptisch omdat wij ook niet thuis zijn in de danseducatie en wat de effecten hiervan zouden zijn op het gebied van Wereldoriëntatie. Maar de resultaten (cognitief, sociaal*

en ook in de motivatie/het enthousiasme van de kinderen) hebben ons helemaal verrast! Het was een genot om te beleven!"

- Jamy Meeusen, Grard Blankers, Jeske van Herck (leerkrachten groepen 5)

Zowel tijdens mijn stageperiode alsook nadien heeft de school meer betrokkenheid getoond voor danseducatie. De school bezocht namelijk de kinderdansvoorstellingen "Mongens&Jeisjes" van Jeugd dansgezelschap de Stilte en "Kats, rats en luchtkastelen" van de Academie voor Danseducatie (DOD₁).

Evaluatie kinderen

Tips:

- ????????

- Geen tips.

- Ik heb een hekel aan dansen.

- Ik vond dat ik het soms beter had kunnen doen.

Tops:

- Erg leuk en ik heb veel geleerd.

- Ik vind het niet leuk dat dit de laatste les was. :-(

- ALLES en jou!

- Dankjewel voor alles lieve juffrouw Nele xxx.

- Import, export, wolken maken, rap, stroopwafels.. Kortom alles!

- Het leukste vak ever. Het was zo leuk dat ik geen tip heb.

- Dit was de leukste les van het hele jaar.

"Bedankt voor de dansles juffrouw Nele. Ik heb vandaag eindelijk kunnen laten zien dat ik het wel begrijp."

- Joep Ligt (5a)

"Juffrouw Nele, ik wil niet dat je weggaat."

- Marit Vermeer (5a)

"Wij willen ook dansles van jou!"

- Leerlingen BS de Vonder (groep 6 en 7)

alles en jou

ik heb een
helemaal
dansen

mmrit
ik vond alles heel leuk
Dooden die SASA.
ik vind het al een niet-
leuk dat dit de laatste
les was ☺

erg leuk
en ik heb erg veel geleerd
WIEKE

alles super leuk
dank je wel
lieve jufrouw
Nelle xxx! Drom

bedankt
voor alles

geen
tips

ik vond de les
helemaal
dank je wel
voor de danken

FlP

Olivier
Het was.

LEUK

het was een leuke les
het leukste van ever
Het was zo leuk dat
ik geen tip heb
gr Jessa

♡ Lina
je geeft super
leuke lessen en ik
vond het ook super
gezellig!!!

Evaluatie Nele

Visie

Terugdenkend aan mijn eigen kindertijd op de basisschool, mijn tienerjaren op de middelbare school en mijn gloriejaren op de HBO Docent Dansopleiding, heb ik les kunnen krijgen van heel wat verschillende leerkrachten en dansdocenten. Allen waren bezig met opvoeden en met onderwijzen, de één op een meer inspirerende manier dan de ander. Toch heb ik van al deze docenten steeds iets geleerd. Als student heb ik zelf ervaren wat ik fijn vond, hoe ik het liefst benaderd wilde worden en welke aanpak mij het verst heeft gebracht. Die ervaringen koester ik voor het leven en neem ik mee in mijn eigen lespraktijk als docent. Daarnaast heb ik ook ervaren welke pedagogische en didactische aanpak volledig onverantwoord waren en welke manier van lesgeven beter of anders kon, of nog, niet aansloot bij mijn noden als leerling. Gelukkig hebben deze eerder negatieve ervaringen mij ook heel wat bijgebracht. Ze hebben mij doen inzien dat ik het als docent anders wil doen in de toekomst. Al deze ervaringen, goed en slecht, hebben ertoe geleid dat ik de afgelopen jaren een eigen visie op mijn vak heb kunnen ontwikkelen. Mede dankzij mijn afstudeeronderzoek is zich dat steeds meer gaan vormgeven en ontwikkelen. Zaken vloeiden door elkaar; vanuit mijn visie ging ik handelen en vanuit mijn handelen ontstond een aanvulling op mijn visie. Zo zal het in de toekomst ook steeds blijven gaan.

Mijn visie, werkelijk een groeidocument.

Het doel van onderwijs is talentontwikkeling. Onderwijs moet ervoor zorgen dat de leerlingen hun talenten ontdekken en ontwikkelen. Er moet gezocht worden naar de mogelijkheden van de leerlingen. Niet de onmogelijkheden, zoals nu zo vaak gebeurt. Aandacht besteden aan en stimuleren van de talenten en interesses. Leren gebeurt met het hoofd, het hart én het lichaam! Alle drie horen ze in alle aspecten van het onderwijs naar voren te komen.

Creativiteit is een noodzakelijk fundament in ons bestaan. Onderwijs moet leerlingen vormen tot zelfstandige, ondernemende, breed ontwikkelde mensen, gewapend met een sterk probleemoplossend vermogen. Aldus moeten de creatieve vaardigheden voldoende worden gestimuleerd bij de leerlingen. Alleen dan zijn ze in staat een volwaardige bijdrage te leveren aan de maatschappij.

Veiligheid is een basisbehoefte. Onderwijs moet een vertrouwd leerklimaat creëren waar geen angst heerst om fouten te maken. Door leerlingen duidelijke kaders aan te reiken, waarbinnen de vrijheid bestaat te werken vanuit hun eigen mogelijkheden, stelt hen dit in staat meer te durven en meer te leren. Daarnaast moet onderwijs ertoe bijdragen dat leerlingen respect hebben voor elkaar. Het moet de leerlingen leren om de ander ruimte te geven tijdens zijn of haar identiteitsontwikkeling. Elke leerling heeft namelijk het recht om zichzelf te vinden, te zijn.

Betekenisvol onderwijs creëer je samen. Onderwijs wordt krachtiger, niet wanneer uitsluitend aan bod komt wat de docent al weet, eerder wanneer de leerlingen worden uitgedaagd om zelf verder te denken. Op die manier krijgt hun leren werkelijk betekenis. Leren wordt duurzaam, het geleerde beklijft beter. Leerlingen worden eigenaar van hun leren. Dit eigenaarschap zorgt voor intrinsieke motivatie, nieuwsgierigheid en het zoeken naar nieuwe antwoorden, wat op hun beurt leidt tot verwondering.

Meervoudig intelligent, ieder kind is in wezen hoogbegaafd. Onderwijs behoort meervoudig te worden aangeboden. Ieder individu is uniek, leert op een andere manier en heeft daardoor eigen

kwaliteiten die evenveel waard zijn als die van een ander. Diversiteit in de les en variatie in benaderingswijzen maken dat iedereen kan worden aangesproken, kan worden geboeid, kan worden ontwikkeld. Differentiatie zorgt ervoor dat iedere leerling op maat kan werken volgens zijn eigen niveau en op zijn eigen tempo. Het gevolg is dat iedere leerling zich op die manier comfortabel voelt in de les en zich gezien en aanvaard voelt om hoe hij is.

Onderwijs behoort een leeromgeving te zijn waar ruimte is voor experiment en waar mensen vrij zijn om te spelen, ongeacht de leeftijd!

CONCLUSIE.

Om te eindigen, grijp ik graag terug naar het begin, de onderzoeksvraag: *Wat zijn de effecten van het aanleren van de reguliere lesstof in het vak Wereldoriëntatie op een dansante manier bij kinderen uit groep 5?*

Mijn onderzoek had als voornaamste doel te achterhalen wat de effecten van dans zijn op de fysieke, cognitieve, creatieve en sociaal-emotionele ontwikkeling van mijn leerlingen. Door de klassieke lessituatie tegenover mijn danslessen te plaatsen en daarin de ontwikkelingen van de leerlingen te vergelijken heb ik kunnen concluderen dat dans een rijke leeromgeving kan creëren. De veelzijdige mogelijkheden die dans biedt, onderbouwt sterk de noodzaak om dit kunstvak op te nemen in het vast curriculum op school, als losstaand vak, dan wel geïntegreerd in andere vakken.

Vanuit de theorie en de praktijk kan ik onderbouwen dat dans gezien als middel, het motorisch leren, een groot rendement opbouwt voor veel kinderen. De mate waarin deze aanpak werkt, verschilt echter per leerling. Allereerst heeft niet ieder kind evenveel affiniteit met dans. Daarnaast heeft ieder individu ook zijn eigen voorkeuren en leerstijlen. Tot slot spelen vele externe factoren een rol bij het behalen van deze positieve effecten. De rol van de leerkracht is hierbij doorslaggevend voor de ervaringen die kinderen hebben met dans.

Met dit onderzoek wilde ik niet aantonen dat dans dé methode is om leerstof aan te leren. Al zeker niet dat ALLES moet worden gedanst. Misschien zou dans dan wel zijn unieke kracht kunnen verliezen? Wat ik door middel van dit onderzoek wel wil aantonen, is dat dans mede mogelijk maakt dat kinderen breed kunnen worden gevormd. Het is een meerwaarde om dans te benutten in andere vakgebieden omdat op die manier alle kinderen (met hun uiteenlopende intelligenties) aangesproken kunnen worden. Dans kan het leerproces van vele kinderen vergemakkelijken. Daarnaast kan het instaan voor de algehele ontwikkeling van de mens. Naar mijn mening bestaat er niet één specifieke methode om kinderen te onderwijzen. Zoveel mogelijk verschillende benaderingen en prikkels kunnen leiden tot het beste resultaat. Het is de taak van de leerkracht om creatief om te springen met de lesstof en deze op een inspirerende, eigen, unieke én meervoudige manier aan te bieden zodat ieder kind wordt geprikkeld en wordt aangesproken.

Wanneer we willen dat alle leerlingen op een voor hen geschikte en aantrekkelijke manier kennis en vaardigheden kunnen verwerven, is het belangrijk om onderwijssituaties te creëren waarin een verscheidenheid van didactische werkvormen, leermiddelen en keuzemogelijkheden voor hen aanwezig zijn. Dans heeft aldus bewezen daar de mogelijkheid voor te bieden!

Het inzetten van dans als middel en het bewust werken vanuit het meervoudig intelligentieprofiel hebben mij een nieuwe wending gegeven aan mijn docentschap. Het ontwerpen van lesmateriaal vertrok deze keer vanuit een andere, nieuwe invalshoek. Dat proces was boeiend en rijk. De inzichten en kennis die dit onderzoek mij heeft opgeleverd, is dan ook duurzaam goed.

Hoewel dit een streefdoel was op lange termijn, kan ik met veel fierheid zeggen dat ik heel wat teweeg heb gebracht op basisschool de Vonder. Dans heeft daar nog geen vaste plek gekregen in het curriculum, maar de school was ontzettend enthousiast en heeft te kennen gegeven hier in de toekomst meer mee te willen gaan doen. Ze verzochten me ook om zeker contact te blijven houden en zagen me graag weer terug komen. Op hun aanvraag heb ik in de maand juni 2015 zelfs nog een

laatste dansles gegeven aan de kinderen om het jaar af te sluiten. Naast het feit dat ik onderzocht heb wat de effecten van dans zijn op de kinderen, ben ik dus blij te ondervinden dat de dansbenadering ook indruk heeft gemaakt op de school en op de leerkrachten.

DANS, de motor van het leren. was een rijk onderzoek ...

... dat leerprocessen op gang heeft gebracht voor iedereen,

... dat vele antwoorden heeft opgeleverd.

Echter, het voornaamste antwoord ... heb ik gevonden in de kinderen hun lach.

NAWOORD .

Tijdens het verloop van mijn onderzoek kwam ik tot de vaststelling dat ik een boeiend thema had gekozen. Er valt immers zéér veel over te lezen en te ontdekken. Hoe mooi is dat eigenlijk? Wat een luxeprobleem!

Dankzij dit onderzoek heb ik een nog grotere nieuwsgierigheid en interesse gekregen voor dit onderwerp. Net daardoor heb ik ook een beter toekomstbeeld voor mezelf kunnen creëren dit jaar. Mijn onderzoek in praktijk versterkte dat gevoel alleen maar en gaf mij bevestiging: *"Deze kant wil ik heel graag uit!"*.

Ik wil mezelf in de toekomst blijven verdiepen in dit onderwerp. Door te bezinnen op de modellen en schema's van het onderwijs kan ik kijken hoe ik de gebieden van kunst en educatie nog beter kan verbinden.

Ik merk dat er steeds meer vraag komt vanuit scholen om actiever aan de slag te gaan met kunst- en cultuureducatie. Mijn scriptie beantwoordt aan een reële nood in het werkveld. Alleen weten velen niet hoe ze kunst in de praktijk kunnen gebruiken. Deze scholen wil ik de hand toereiken door samen naar werkbare oplossingen te zoeken. Ook scholen die nog weinig of geen kennis hebben over de kracht van het dansvak wil ik hier warm voor maken. Kunst heeft namelijk zoveel te bieden.

Zo dus, naast de mooie antwoorden die ik ontdekt heb, heb ik opnieuw nog mooiere vragen gevonden die mij in staat stellen een nieuwe stap te maken in het mooie, rijke dansveld. Ze ronden dit onderzoek niet af, maar nodigen uit tot verdieping en verder onderzoek. Ze houden mij in beweging!

Nele Vandeneede

BIJLAGEN.

#1 - Lesobservaties BS de Vonder - Lessen Jamy (5a)

De eerste les die ik bijwoonde, begon met wiskunde. De leerkracht greep allereerst terug naar de vorige les. Gekoppeld aan de al gekende materie legde ze een nieuw stukje theorie uit. De juf stond voorin bij het moodbord en bleef daar gedurende haar hele instructie staan. Ze gebruikte visueel materiaal om dingen te verduidelijken en om de leerlingen te prikkelen. Verder vertelde ze bij het beeldmateriaal af en toe kleine anekdotes. Dit hield de betrokkenheid groot. Leerlingen gingen in op deze verhalen en wilden zelf ook heel graag ervaringen delen. Daar stond de leerkracht voor open.

Na het behandelen van de theorie werden oefeningen gemaakt in het werkboek. Dit gebeurde eerst klassikaal. Wanneer de leerlingen het antwoord wisten, staken ze hun vinger omhoog. Sommige enthousiastelingen maakten daarbij zelfs een mooie sprong- of schuifbeweging op hun stoel. Daar maakte de leerkracht geen probleem van. De oefeningen werden verder individueel afgerond. Ieder kind kon hierbij werken op zijn/haar eigen tempo. De leerkracht liep rond en hielp leerlingen met vragen. Daarnaast mochten de leerlingen ook uitleg vragen aan hun buurman.

De leerlingen die sneller klaar waren, werden opgehaald door de intern begeleider. Zij kregen extra leesoefeningen terwijl de andere leerlingen verder werkten aan de wiskundeopdrachten.

Om de wiskundes af te sluiten mochten de leerlingen allemaal een wiskundespel spelen op de tablet. Het was een wedstrijd waarbij ze zo snel mogelijk optel- en aftreksommen moesten invullen en waarbij ze de maaltafels konden inoefenen. Opmerkelijk was dat ze ontzettend gefocust te werk gingen. De kinderen vroegen zelfs na afloop: *"Mogen we nog een keer?"*. Mooi bewijs dat spel het leerproces van een leerling dus stimuleert.

Gedurende de hele les was een goede interactie tussen de leerkracht en de leerlingen. De leerkracht zei het nodige, maar liet voornamelijk veel uit de leerlingen komen. Verder werden de kinderen voldoende gestimuleerd en kregen ze meermaals complimenten.

De algehele sfeer in de klas was aangenaam. Heel open, veilig en ontspannen. Er waren heldere afspraken gemaakt over attitude en gedrag. De leerlingen kwamen deze goed na.

Ook de omgeving was leuk aangekleed. De klas was versierd in het Sinterklaasthema. Verder hingen er heel wat kleurrijke tekeningen van de leerlingen aan de muren. Boven het bord hingen hulpmiddeltjes voor de reken- en taallessen. De banken waren gegroepeerd per 4 à 6 leerlingen.

De tweede les die ik observeerde was een les Wereldoriëntatie. De eerste les van het blok "Weer & Klimaat". Ontzettend leuk dus om deze les in een klassieke lessituatie mee te maken gezien ik dezelfde materie zou behandelen in mijn dansles.

De benadering en methode die de leerkracht hanteerde, was ongeveer dezelfde als bij de les wiskunde. Ze zat voorin de klas, gebruikte visueel materiaal om de theorie te onderbouwen, vertelde eigen ervaringen, liet de leerlingen spreken, ... Inhoudelijk legde de juffrouw uit hoe een wolk ontstaat. Verder besprak ze ook met de leerlingen de soorten neerslag en hoe deze worden gevormd. Ze overliep de begrippenlijst met de leerlingen en vroeg hen of ze sommige woorden al

kenden en konden uitleggen. Woorden als condenseren en verdampen konden de leerlingen niet verklaren. Verder benoemden de kinderen dat donder, bliksem en wind ook soorten neerslag zijn. Dat klopt uiteraard niet.

Over het algemeen toonden de leerlingen in het begin van de les nog enige interesse voor het thema. Het was ten slotte nieuw. Echter, de leerkracht nam 40 minuten de tijd om dit theoretische deel te behandelen. Dit duurde te lang. Leerlingen dwaalden af en verloren hun concentratie. Dit was te merken aan het geschuifel op de stoel, het neerleggen van het hoofd op de bank en het staren naar de muur. Sommige leerlingen stonden zelfs tussendoor even recht en begonnen te bewegen. Het stelde me gerust dat de leerkracht hier niets over zei.

Aan het eind van deze les keken de leerlingen nog naar twee filmpjes. Hierbij waren de leerlingen zeer geconcentreerd. Jammer genoeg deed de leerkracht naderhand niets meer met het beeldmateriaal. Ze stelde geen vragen en ging niet na of de leerlingen er iets van hadden opgestoken.

In de namiddag kregen de leerlingen een knutselles: sneeuwvlokken maken. De verbeelding ging sterk aan het dansen. Ik hoorde van alle kanten prachtige verhalen over wat er met hun sneeuwvlok allemaal gebeurde. Tijdens het knip- en plakwerk hadden sommigen iets meer hulp en bevestiging nodig. Andere kinderen bleven stil en ijverig verder werken, helemaal verdiept in hun eigen wereld. Heel mooi om langs de zijlijn toe te kijken en dit te ervaren.

De knutselles werd onderbroken door een muziekintermezzo. Tijdens het zingen kon Johan maar niet stil blijven zitten. Die stond op een bepaald ogenblik recht en ging spontaan bewegingen maken. Ook dat was heel mooi om te zien.

Bij het binnentreden van mijn tweede lesobservatie zeiden alle kinderen onmiddellijk: *"Hoi juffrouw Nele!"*. Wat een onthaal en heel leuk dat ze mijn naam al allemaal hadden onthouden. Het was duidelijk te voelen dat mijn project werd meegeleefd door de leerkracht en dat het ook aan de leerlingen werd gepromoot en als uniek werd ervaren. Ik had alvast zin om met deze klas aan de slag te gaan in de dansles.

#2 - Lesobservaties BS de Vonder - Lessen Grard & Jeske (5b)

Beide lessen werden gegeven door een interim leerkracht. Juffrouw Jeske was nog in zwangerschapsverlof. Meester Grard daarentegen was wel aanwezig, maar dan eerder om leerlingen bij te staan tijdens hoekenwerk.

De eerste les die ik bijwoonde, was ook een wiskundeles. De leerkracht opende haar les door het verloop van de dag mee te delen. Dit deed ze op een hele saaie en ongeïnteresseerde manier. Ze sloot haar zin zelfs af met: *"De dag is zo voorbij jongens."* De leerkracht straalde iets boos uit. Als leerlingen iets zeiden, leek ze ook heel ongeïnteresseerd.

De leerkracht legde de wiskundeopdracht uit. Vooraleer de leerlingen aan de slag mochten gaan, deelde ze hen op in drie groepen. Meester Grard ontfermde zich over de groep bij de leerhoek. Deze hoek is bedoeld voor leerlingen die moeite hebben met rekenen en extra hulp en uitleg wensen van de leerkracht. Een andere groep leerlingen verliet de klas en mocht de oefeningen maken in de werkhoeck. Deze hoek is bestemd voor leerlingen die heel goed zijn in wiskunde en geen extra hulp nodig hebben. De derde groep bleef in de klas bij de leerkracht. Deze groep startte met het klassikaal oplossen van de oefeningen. Na enige tijd werd de opdracht zelfstandig verder gezet. Bij vragen konden de leerlingen steeds terecht bij de leerkracht.

Tijdens het klassikaal oplossen van de rekenoefeningen deed ik een observatie die ik jammer genoeg iets minder leuk vond. Een leerling gaf een juist antwoord waarop de leerkracht vroeg hoe die op dit antwoord was gekomen. De leerling bleek deze op een ingewikkelde manier te hebben gevonden. De leerkracht keek het kind vragend aan en begon een hele andere methode uit te leggen. Het kind zakte weg achter zijn bank. Hij kreeg het idee dat hij het niet goed had gedaan. Op zich snap ik dat je als leerkracht je leerlingen wilt helpen en wilt zorgen dat ze er op een makkelijke manier geraken. Echter, door deze manier van aanpak hielp de leerkracht het kind helemaal niet. Ze hield geen rekening met de manier waarom deze leerling had gedacht, maar benadrukte uitsluitend haar methode als dé juiste terwijl dat misschien een methode was waar die leerling juist niets aan had. Op z'n minst had ik in haar plaats de leerling eerst een compliment gegeven voor het vinden van het juiste antwoord. Pas daarna zou ik op een stimulerende manier verteld hebben dat er nog andere manieren zijn om tot de oplossing te komen. Tot slot had ik de jongen gefeliciteerd door te zeggen dat hij een methode had bedacht waar ik als leerkracht zelf nog niet over had nagedacht. In principe is ook die vondst van unieke waarde, zowel voor de leerkracht als voor het kind.

Wanneer de leerlingen uit de drie verschillende groepen klaar waren met hun rekensommen, mochten ze zelf iets kiezen om zich in stilte mee bezig te houden, wachtend tot de anderen klaar waren. Sommige lazen een boek, anderen speelden samen een kaartspel, nog anderen maakten een tekening. Leuk om te zien dat ieder kind zijn eigen voorkeur heeft en de kans krijgt op sommige momenten ook te doen wat die graag doet. Daarnaast was ik blij te zien dat tijdens de wiskundeles alle leerlingen de kans kregen om op hun eigen tempo te werken.

De tweede les die ik bijwoonde, stond in teken van presenteren. De leerlingen hadden in kleine groepjes een spreekbeurt voorbereid met een thema naar keuze. Het was de eerste keer dat de leerlingen een presentatie mochten geven aan de klas. Daarbovenop moesten ze deze vormgeven aan de hand van een powerpoint. Heel erg knap om te zien dat ze al zo spelen met al die technische snufjes.

Na afloop mochten de leerlingen vragen stellen. Verder werd ook gevraagd van de toeschouwers om een tip en een top te geven aan de presentatoren. Je zag dat de leerlingen het niet gewoon zijn om te presenteren aan elkaar. Ze gebruikten nog een blaadje om hun tekst af te lezen en stonden wat te wankelen op hun benen. Wel vind ik het heel goed dat de beschouwende vaardigheid ook in de klas wordt ontwikkeld. Tijdens het reflectiemoment had de leerkracht wel iets meer het klasgesprek mogen sturen.

#3 - Interview Saskia van Herwijnen

Saskia van Herwijnen is vakleerkracht dans bij Basisschool Montessori Leidschenveen in Den Haag. Tijdens de opstart van mijn afstudeeronderzoek heb ik verschillende keren samen gezeten met Saskia. Inhoudelijk heeft ze me op weg geholpen door mee te brainstormen over dansmateriaal per lesthema (Weer & Klimaat en Transport). Verder was ik nieuwsgierig naar haar ervaringen als dansdocent in het basisonderwijs. In haar school is dans namelijk vast opgenomen in het curriculum.

Hieronder zijn enkele van haar antwoorden uit het interview te lezen. Niet al mijn vragen hadden rechtstreeks betrekking op de hoofdvraag van mijn onderzoek. Toch hebben al deze antwoorden mij nieuwe inzichten gegeven.

Ben jij aanwezig bij de lerarenvergaderingen?

Ik zit wel bij de teamvergadering (waar alle collega's samenkomen over schoolzaken), maar niet bij de bouwvergadering (van de leerkrachten uit de onder-, midden- en bovenbouw). Op de dag dat er overleg is over kinderen met specifieke zorgproblemen ben ik nooit aanwezig, maar mail ik altijd wel mijn bijdrage over het kind in de dansles. Dat wordt ook verwacht.

Kijkt de groepsleerkracht naar jouw danslessen?

Helaas mogen de leerkrachten niet meer bij de dansles/vakles aanwezig zijn omdat ze die uren anders dienen te besteden (flitsbezoeken bij collega's, nakijken, enz.). Daar hebben wij wel een punt van gemaakt aangezien we het zo belangrijk vinden dat ze de kinderen in een andere situatie zien en ook de tijd hebben hun leerlingen goed te observeren. Jammer genoeg werkt het niet zo (vanuit overheid ook). Maar sommige leerkrachten vinden het te interessant om te missen.

Ken jij leerlingen met gedrags- of leerproblemen die dat helemaal anders/niet uiten in je dansles?

Ik heb zeker kinderen met autisme en AD(H)D of gedragsproblemen en ook een kind met het syndroom van Down. Tegenwoordig moeten zoveel mogelijk kinderen gewoon mee in het basisonderwijs (passend onderwijs) voordat ze echt naar het speciaal onderwijs mogen. In mijn les is de vrije situatie voor die kinderen soms erg lastig; daar kunnen ze moeilijk mee omgaan. In de klas hebben ze meer houvast wat dat betreft. Tot voor kort had ik een jongen in de les die altijd ontzettend goed meedeed, heel betrokken was, muzikaal en er helemaal voor ging, maar juist in de klas absoluut niet functioneerde. Dat was voor mij heel raar om te horen omdat ik nooit iets vreemds aan hem merkte.

Saskia van Herwijnen, oktober 2014

#4 - Interview Lenneke Gentle-Scherrewitz

Lenneke Gentle-Scherrewitz is de grondlegger van Taaldans en Rekendans bij Studio Swing. Studio Swing is sinds 2010 expert op het gebied van Leren door Dans. De eerste vakken die inmiddels dansbaar werden gebracht zijn rekenen en taal.

Op dinsdag 2 december 2014 maakte ik voor het eerst kennis met Lenneke. Allereerst observeerde ik vier van haar taaldanslessen. Deze lessen verzorgt zij wekelijks op Basisschool de KAS in Gouda. Na afloop van de lessen volgde een gesprek over het ontstaan van Studio Swing, het vormgeven van haar eigen methodiek en hoe zij de koppeling maakt tussen de theorie en de danspraktijk. Verder deelde Lenneke spontaan ervaringen en bevindingen uit eigen praktijk die mooi aansluiten op mijn onderzoek.

Zo vertelde ze mij dat ze enkele jaren geleden het initiatief nam om met het thema taal aan de slag te gaan in haar danslessen op de basisschool. De directeur was hier absoluut geen voorstander voor. Hij vond dat het vak taal niet onderwezen kon worden in een dansles. Eerder hoorde dit vak beter thuis in de klas. Het zou daar beter tot zijn recht komen, vond hij. Het draaide anders uit. Taal is immers een kunst en dans een taal. Lenneke zette haar wil door en ontwikkelde taaldanslessen. Het gevolg van deze lessen was een sterke vooruitgang in de leerlingen hun taalcapaciteiten. Verbetering en verandering waren duidelijk hoorbaar en zichtbaar. De scores van de toetsen gingen aanzienlijk omhoog. Ook het gedrag van de kinderen veranderde. Leerlingen werkten gemotiveerder in de klas, toonden meer respect voor elkaar en werkten beter samen. Ze bloeiden letterlijk open.

Inmiddels weet de directeur wel beter. Lenneke haar taaldanslessen kregen een vaste plek in het curriculum. Dat dit mooie initiatief een gestage groei heeft doorgemaakt op deze school, is te wijten aan de goede samenwerking en communicatie tussen alle collega's. Allereerst zijn er de vergaderingen waar Lenneke steeds op aanwezig is. Zo hoort ze wat er allemaal speelt op de school. Haar collega's geven haar de kans om mee te denken over het verder ontwikkelen van hun onderwijs. Op hun beurt zijn de leerkrachten ook steeds aanwezig tijdens de danslessen om hun leerlingen te observeren. Sommige leerkrachten dansen zelfs mee met de kinderen. Naderhand vergelijken Lenneke en de groepsleerkracht het gedrag dat de leerlingen vertonen in beide lessituaties.

Lenneke bespreekt steeds de stof die behandeld wordt in de gewone lessen met haar collega's. Op die manier kan zij haar dansmateriaal hierop afstemmen. De doelen die zij voorop stelt in haar dansles komen overeen met de theoretische doelen van de leerkracht. Dat deze methode zo goed werkt is mede dankzij de concrete koppeling en vertaling die gemaakt wordt tussen de SLO doelen en de dansles. Het is duidelijk wat er geleerd moet worden.

Voor het omzetten van deze theorie naar de danspraktijk laat Lenneke zich steeds inspireren door de verschillende intelligenties volgens Howard Gardner. Op die manier benadert zij haar leerlingen steeds meervoudig waardoor ieder kind voldoende gestimuleerd wordt in de les. Tijdens het ontwikkelen van dit lesmateriaal wordt ook rekening gehouden met de zogenaamde "VAK-aspecten". Dit zijn visuele, auditieve en kinesthetische prikkels. Deze drie zintuigen worden aangesproken tijdens de dansles want met name voor jonge kinderen is zintuiglijk leren erg belangrijk.

In Lenneke haar methode is dans het middel om tot het doel te komen. Dans is dus niet meer het doel op zich. Toch zegt ze hierover: *"Dans is en blijft kunst. Het verliest nooit zijn kracht. Sterker nog, het wint net aan kracht. Kijk maar wat deze benadering allemaal teweeg kan brengen bij kinderen."* Dansdoelen staan aldus nooit centraal in Lenneke haar lessen. *"Je blijft steeds bezig met Kunstzinnige oriëntatie in je dansles. Onrechtstreeks behaal je die doelen alsnog. Het enige doel dat blijvend de leidraad vormt in al mijn lessen is de beleving. Want als kinderen niet beleven, dan leren ze niet."*

Lenneke Gentle-Scherrewitz, december 2014

#5 - Interview Anouk van Nunen

Op vrijdag 15 mei ging ik in gesprek met Anouk van Nunen. Anouk is zelf een oud-student van de Fontys Dansacademie. Als docent dans en drama werkt zij al verschillende jaren aan de Hogeschool InHolland. Verder is Anouk medeauteur van o.a. de boeken *Danswerk!* en *DANS!* en medeopsteller van het document *Kennisbasis Dans en Drama*. Alle drie de bronnen heb ik benut voor mijn onderzoek. Tijdens het lezen kwam ik op heel wat vragen die ik in een interview aan Anouk heb gesteld.

Hieronder een samenvatting van dit gesprek.

Wanneer je dans inzet als didactisch middel in het vak Wereldoriëntatie, mag je dan stellen dat er gewerkt wordt aan de kerndoelen voor Wereldoriëntatie en Kunstzinnige Oriëntatie tegelijkertijd?

Allereerst even het volgende. Dans werkt op meerdere niveaus. Om dans in te zetten als didactisch middel moeten kinderen dans op een bepaald niveau verstaan. De voorwaarde om dans in te zetten als middel is de beheersing van het middel. Kinderen hebben eerst de tijd nodig om de dans taal te begrijpen en zich dit eigen te maken. Het benutten in andere vakgebieden is de volgende stap. Zo zie ik dat.

Bij het inzetten van dans als middel toets ik nooit op dansdoelen. Dit omwille van didactische redenen, maar ook omwille van de doelen die je wilt behalen voor dat bepaalde vak. Als leerkracht moet je helder blijven ten opzichte van jezelf en de kinderen. Als jij echt kennis wilt overdragen door middel van dans moet je de focus leggen op die theorie. Ook de kinderen moeten weten wat je precies van hen vraagt.

Natuurlijk oefenen kinderen in dit soort lessen ook op dansvaardigheden. Je hebt dus wel gelijk dat ze via deze benadering het dansexpressievak steeds beter zullen beheersen. Dat is ook mooi meegenomen, maar vertrekkende vanuit dit kader is kunstzinnige oriëntatie nooit je voornaamste doel. Het neemt dus ook niet met zich mee dat je na het geven van deze lessenreeks de kerndoelen voor Kunstzinnige Oriëntatie zomaar mag afvinken. Zoals ik al zei, werkt dans op teveel niveaus. Die kan je niet allemaal aanraken tijdens dit soort danslessen.

Dans inzetten als didactisch middel: werkt deze benaderingen sommigen ook tegen?

Net zoals wiskunde en taal niet bij iedereen even hard in de smaak vallen, zul je datzelfde ook bij dans ervaren. Sommige kinderen zijn van nature beweegslim. Anderen vertonen afweer omdat ze weinig of geen affiniteit hebben met dans. Dit gedrag kan ook te wijten zijn aan onwetendheid of onzekerheid.

Ik ben van mening dat scholen kinderen zo breed mogelijk behoren op te leiden. Dans is een vak dat thuis hoort bij deze brede schoolontwikkeling. Voor kinderen met dyslexie bijvoorbeeld is spelling een kwelling. Als de scholen beschikken over taal en rekenen, maar ook een motorisch, technisch en creatief aanbod aanbieden, en deze allemaal naar even grote waarde schatten, dan geven zij alle kinderen de kans om tot hun recht te komen.

Het kan voorkomen dat kinderen in het dansvak frustraties ervaren. Ook dat is een leerproces waar je doorheen moet. Niet alles in je opleiding kan even leuk zijn. Een negatieve ervaring schept uithoudingsvermogen en volharding, zaken die je ook nodig hebt om te kunnen functioneren in onze maatschappij. Uiteraard mogen deze ervaringen niet overheersen in het onderwijs.

Je kunt het niet stimuleren dat leerlingen alleen maar leren wat ze leuk vinden. Als leerkracht kun je er wel voor zorgen dat het leerproces zo leuk mogelijk wordt gemaakt.

Tot slot kunnen kinderen ook leren van elkaar. Als de ene leerlingen iets heeft met dans en de andere niet, kan net worden uitgewisseld waarom dat zo is. Dat brengt ook respect voor elkaars keuzes en interesses.

Vertrekt leren volgens jou vanuit beleven?

Beleven is heel lastig te toetsen omdat iedereen anders beleeft. Ook vanuit dans is de impact van een dansles op het ene kind totaal anders dan op het andere kind. Je kunt nooit zien hoe leerlingen beleven en wat daarvan blijft hangen. Dus eigenlijk kun je het niet echt weten. Wat we wel weten is dat dans de beleving kan prikkelen. Dus beter met dans beleven, dan nooit beleven.

Verliest de danskunst aan kracht wanneer je dit inzet als middel?

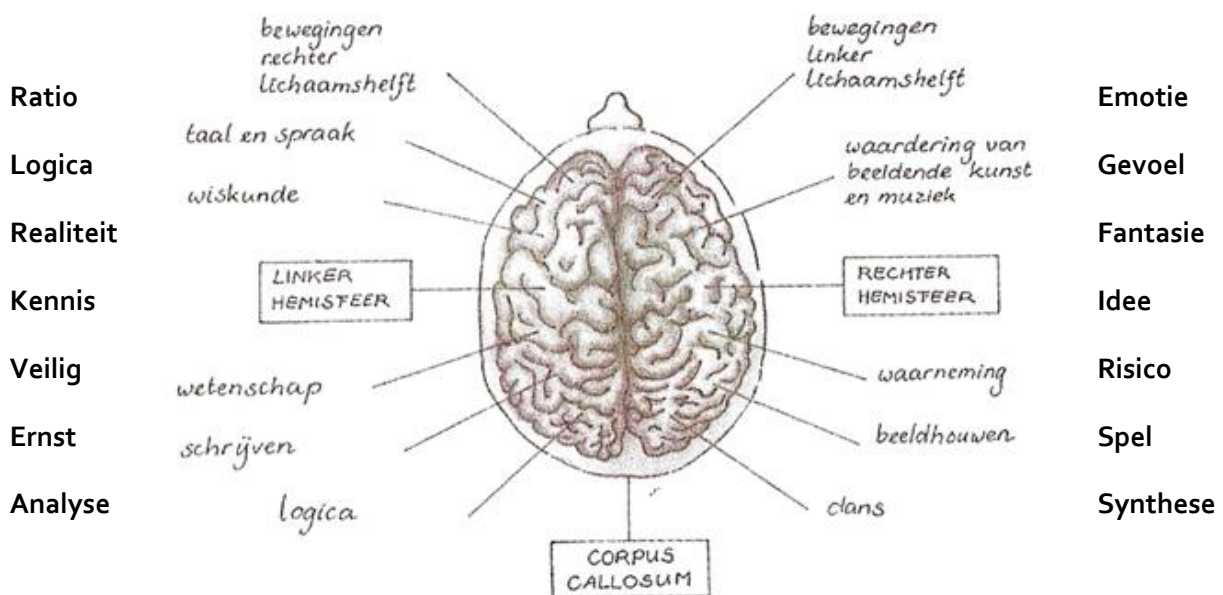
Persoonlijk vind ik dat er meer recht aan het dansvak wordt gedaan wanneer je dans inzet als doel. Dans blijft een kunstvorm. Vandaar vertrekt de taal. Het ene hoeft uiteraard het andere niet uit te sluiten. Dans is in te zetten als doel op zich, of als didactisch middel. Beiden aanbieden op school zou beter zijn. Uiteraard is dit vrij idyllisch. We mogen al blij zijn wanneer scholen open staan voor dans, er serieus mee omgaan en eer aandoen aan het vak, op welke manier dan ook.

Anouk van Nunen, mei 2015

#6 - Functies van de rechter- en linkerhersenhalft

De linkerhersenhalft is betrokken bij analytisch logisch denken, speciaal in verbale en wiskundige functies. Zijn werkwijze is voornamelijk lineair. Deze linkerhersenhalft verwerkt informatie in een logische volgorde van ordelijke aansluiting. Deze zetelt het rationele van de mens.

De rechterhersenhalft is verantwoordelijk voor onze oriëntatie in de ruimte, artistieke werkzaamheden, intuïtie, ambachtelijkheid, lichamelijk beeld en herkenning van gezichten. In deze hersenhalft wordt informatie minder samenhangend verwerkt dan in de linkerhersenhalft. Deze hersenhalft is verantwoordelijk voor een vlotte integratie van veel soorten inbreng tegelijkertijd. Verder stuurt deze gevoelens, associaties en fantasie, het emotionele in de mens.

#7 - Steljevoor; BS de Schalm

Basisschool De Schalm uit Rotterdam is een 'Cultuureducatie met Kwaliteit-traject' begonnen. "Steljevoor" is een programma voor verankering van cultuuronderwijs waar De Schalm momenteel aan deelneemt. Binnen het Kunst en Cultuur concept hebben zij gekozen voor dans.

Dansdocent Jenny van Weezendonk bespreekt de voordelen van dans. Door middel van dans leren de leerlingen hun lichaam te gebruiken als expressief en communicatief middel. Ze ontwikkelen eigen bewegingsvocabulaire en leren daarbij hun lichaam kennen en beter begrijpen. De leerlingen leren zichzelf te presenteren. Er wordt gekeken naar elkaar. Achteraf worden de verschillen besproken. Hierbij wordt aandacht besteed aan het respect hebben voor elkaar en het accepteren van elkaars eigenheid en inbreng. Leerlingen hun belevingswereld en inlevingsvermogen worden vergroot. Ze leren creatief en probleemoplossend denken.

Hiske de Koning, directeur De Schalm, verklaart de keuze om dans op te nemen in het vaste lesprogramma. Allereerst biedt het een meerwaarde voor de kinderen, daar zij de lesstof op een andere manier aangeboden krijgen. Hoofdzakelijk de kinderen die moeite hebben met uit een boek te leren, maar die wel ruimtelijk ingesteld zijn of beter leren door te doen, ervaren deze meerwaarde. Daarnaast leren de leerkrachten ook van de dansjuf. Ze observeren hun leerlingen en zien hen functioneren in een andere lessituatie. Ze zien wat dans met de kinderen doet en wat de belangen van dans zijn.

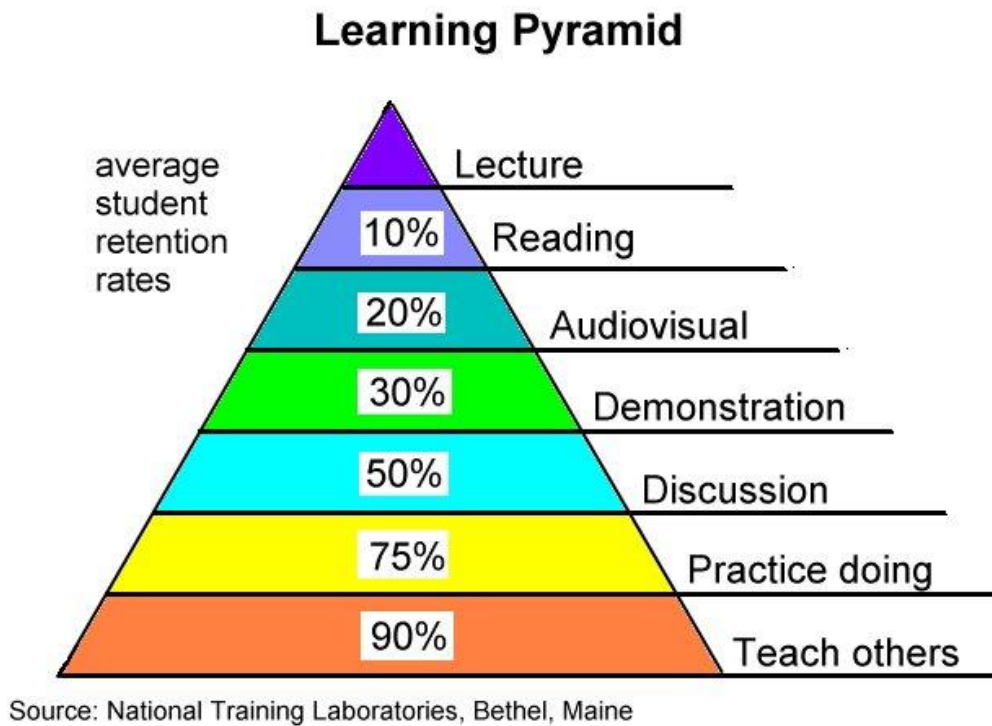
De rol van de leerkracht is dus doorslaggevend. Leerlingen moeten voelen dat het belangrijk is wat ze doen. Het moet een heldere reden hebben. Aanmoediging van de groepsleerkracht is dan ook nodig zodat leerlingen zelf de meerwaarde van deze danslessen inzien. De school moet dus zelf volledig achter een project staan willen ze het doen slagen. Bij BS De Schalm is dat uiteraard geen probleem.

Op De Schalm worden de leerlijnen voortaan op elkaar afgestemd. Thema's sluiten aan op elkaar waardoor het voor kinderen herkenbaar is. Wat in de klas wordt besproken, komt ook terug in de kunstvakken, alleen op een andere manier. De praktijk heeft aangetoond dat deze koppeling een grote bijdrage levert aan de leerprestaties van de kinderen. Leerstof wordt op verscheidene manieren aangeboden waardoor ieder kind voldoende wordt aangesproken.

De kinderen uiten plezier en motivatie. Niet alleen in de dansles, maar ook daarbuiten. Dankzij de dansles beleven de leerlingen dingen die ze tijdens een gewone taal- en rekenles nooit zullen ervaren. Hierdoor worden de leerlingen breder ontwikkeld.

Zie ook: <https://www.youtube.com/watch?v=dK4oPRUTb7k>

#8 - De leerpiramide

#9 - Ontwikkelingen bij middenbouw leerlingen

Fysieke ontwikkeling

Motoriek

Middenbouw leerlingen ontwikkelen steeds een beter gevoel voor coördinatie. Hoewel hun bewegingen nog niet helemaal ontwikkeld zijn, kunnen ze zich specifiek motorisch bewegen. De exploratie wordt bedachtzamer (Kugel, 1979). Verschillende motorische activiteiten zijn zodanig gecoördineerd waardoor ingewikkeldere activiteiten kunnen worden uitgevoerd en worden gecombineerd, zoals dansen en tegelijk zingen.

Lichaamsoriëntatie

Met lichaamsoriëntatie wordt de kennis van het eigen lichaam bedoeld. Kinderen in de middenbouw ontwikkelen steeds meer lichaamsbesef. Hierdoor krijgen hun houdingen en bewegingen meer vorm. Lichaamsoriëntatie wordt voor een groot deel veroorzaakt door onze motoriek. Door te bewegen en zaken te manipuleren met het eigen lichaam, wordt de kennis ervan vergroot. Dankzij de toenemende kennis van het eigen lichaam kunnen kinderen op deze leeftijd symmetrische lichaamshoudingen imiteren, ze kunnen bijvoorbeeld spiegelen. Daarnaast leidt deze ontwikkeling ook tot beter ruimtelijk inzicht, hetgeen kinderen gebruiken in leerprocessen als lezen, rekenen/wiskunde, kaart lezen én dans.

Dansidroom

Meisjes en jongens gaan in deze leeftijdsfase voorkeuren ontwikkelen voor bepaalde bewegingskwaliteiten en onderwerpen. Jongens neigen al snel naar stoere bewegingen, terwijl meisjes heel graag een danscombinatie aangeleerd krijgen.

Hier heb ik rekening mee gehouden door een raptekst te schrijven waarin alle begrippen voorkwamen. Verder heb ik ook de steden van Nederland aangeleerd aan de hand van een korte dansfrase.

Cognitieve ontwikkeling

Dit deel gaat over de cognitieve ontwikkeling van kinderen uit groep 5. Met cognitieve ontwikkeling wordt de ontwikkeling van het denken en leren bedoeld.

Geheugen

Kinderen leren op basis van ervaringen die ze opslaan in hun geheugen. Wanneer een zelfde soort situatie zich voordoet, halen ze die ervaringen terug uit hun geheugen. Zo "herinneren" ze zich hoe ze met een bepaalde situatie kunnen omgaan. Dit gebruik je bij het begin van een les. Een goede start is om kinderen te vragen waar de les gisteren over ging, of wat ze daarvan onthouden hebben. Of vraag ze wat ze al weten van een nieuw onderwerp. In didactische termen wordt dit 'voorkennis activeren' genoemd. Het wordt daarna veel makkelijker om iets aan te leren, omdat het als het ware wordt verbonden met wat de kinderen al weten.

Aandacht

Aandacht speelt een grote rol bij het onthouden van informatie. In deze leeftijd zijn kinderen in staat om hun aandacht langere tijd op een bepaalde activiteit te richten en deze vast te houden. Dit gaat het beste bij activiteiten waarbij kinderen echt betrokken zijn, dat wil zeggen waar hun intrinsieke

interesse ligt, interesse die vanuit henzelf komt. We zeggen dan dat de activiteiten betekenisvol voor de kinderen zijn en aansluiten bij de leef- en belevingswereld. Ze hoeven dan geen moeite te doen om hun aandacht te richten op de activiteit.

Zintuiglijke voorkeursystemen (VAK-aspecten)

Alle informatie die kinderen ontvangen als ze bezig zijn met de lesstof - door te zien, horen, voelen, ruiken en proeven - wordt verwerkt door het zenuwstelsel. Kinderen selecteren en verwerken die informatie ieder op hun eigen manier. Elk kind (en volwassene) heeft een eigen voorkeurssysteem, een favoriete manier van zintuiglijk reageren op nieuwe informatie. Deze zintuiglijke reactie is vaak de start voor het individuele denk- en leerproces. Er zijn drie belangrijke zintuiglijke systemen of kanalen waarlangs de informatie binnenkomt: het visuele kanaal (zien), het auditieve kanaal (horen) en het kinesthetische kanaal (voelen, doen, tactiel, manipuleren). Sommige kinderen kunnen de lesstof het beste onthouden door vooral het visuele systeem te gebruiken, ze 'zien' de dingen letterlijk. Dit zijn kinderen die veel hebben aan plaatjes. Er zijn ook kinderen die lesstof het best onthouden door naar een uitleg te luisteren en over de stof te praten. Die gebruiken voornamelijk het auditieve systeem. Als laatste zijn er kinderen die het liefst het kinesthetische systeem gebruiken. Zij willen het liefst voelen en doen. Bij nieuwe lesstof zijn dit de kinderen die graag iets opschrijven, meteen iets willen uitproberen of concreet met materialen willen handelen.

Deze VAK-aspecten spelen een belangrijke rol in het vormgeven van meervoudig leren. Als leerkracht heb ik hiermee rekening gehouden tijdens het aanbieden van mijn lesstof. Vertrekkende vanuit de dansles stond het kinesthetische kanaal uiteraard centraal. Toch heb ik ook veel visuele prikkels gegeven door te werken met plaatjes, filmpjes en mijn eigen dansvoorbeeld. Ik heb de theorie uitgelegd aan de hand van mondelinge overdracht. Hierbij werd het auditieve kanaal benut. Alle drie de systemen stonden zelden los van elkaar. Op die manier heb ik getracht iedere leerling aan te spreken.

Creatieve ontwikkeling

Creativiteit kan bewerkstelligen dat gevoelens vertaald en geuit kunnen worden door middel van dans. Omgekeerd is dans ook een mooi medium dat de creativiteitsontwikkeling kan stimuleren.

Wanneer een kind in de middenbouw komt, ervaart het ingrijpende veranderingen in het leren. Het kind gaat echt leren lezen, schrijven en rekenen. De taken die hij krijgt worden ingewikkelder en vragen een groter verantwoordelijkheidsgevoel. Dit is van invloed op zijn fantasie en zijn creatieve ontwikkeling. Desalniettemin staan kinderen in deze leeftijdsfase nog vrij onbevangen in de wereld. De leerlingen aanspreken op hun creatieve denken en handelen zal op deze terreinen succesvol zijn, mits het creatief proces goed wordt doorlopen. Ik beschrijf hier hoe de creatieve ontwikkeling van de kinderen verloopt en wat ik hen als vakleraar kan bieden om deze ontwikkeling te stimuleren.

Creativiteit wordt bevordert door:

Inleving, betrokkenheid, dansgevoel en concentratie

Bij de leerlingen in de middenbouw beginnen eigen voorkeuren voor bepaalde thematieken of onderdelen van dans een rol te spelen. De motivatie voor het thema hangt samen met dansgevoel en concentratie. Inleving en betrokkenheid krijgen een persoonlijk karakter. Het dansgevoel hangt

bij kinderen in de middenbouw veelal samen met voorkeuren voor thema's, dansvertalingen en werkvormen.

Fantasie, associatievermogen en bereidheid om te experimenteren

Voor het eerst krijgt experimenteren een duidelijkere betekenis. Middenbouw leerlingen zullen al echt nadenken over associaties. De creatieve ontwikkeling heeft alleen kans van slagen als de leerling binnen de lessen ervaart dat zijn pogingen geaccepteerd en gewaardeerd worden. Pas als hij die veiligheid ervaart, zal hij een grotere bereidheid tot experimenteren ten toon spreiden. Het is ook voor de hele creatieve ontwikkeling van belang dat een leerling leert dat heel verschillende mogelijkheden goede oplossingen kunnen zijn.

Durf

In de creatieve ontwikkeling van een kind zal durf een steeds grotere rol gaan spelen. Een leerling gaat zich op deze leeftijd meer bezig houden met wat geaccepteerd is en wat niet. Sociale regels en de mening van autoriteiten worden belangrijker. Dat betekent in de praktijk dat leerlingen willen weten of ze het goed doen. De docent moet daarom heel goed aangeven dat iets goed is en vooral WAT er dan zo goed aan is.

Structuur en veiligheid

Het kind gaat meer onderzoeken: "*Wat kan ik allemaal aan variaties maken met het aangereikte materiaal?*". Deze vraag kan een leerling alleen beantwoorden als ze binnen een duidelijke structuur gesteld wordt. Het kind heeft een veilig kader nodig om tot creativiteit te komen. Wanneer een kind uit de middenbouw te vrij wordt gelaten, zal hij zichzelf verliezen in de vele mogelijkheden en juist tot helemaal niets komen. De docent moet specifiek benoemen op welk terrein de leerling een keuze moet maken uit aangereikt materiaal.

Tijd

Een creatief proces vraagt tijd, zowel het werken ernaartoe alsook het eigenlijke proces. Wanneer kinderen onvoldoende de tijd krijgen om op onderzoek te gaan, hervallen ze makkelijker op het al gekende, ze komen niet tot die verdieping. Het ontdekken van meerdere en nieuwe mogelijkheden kan worden gerealiseerd pas wanneer voldoende tijd wordt genomen voor de verschillende fases.

Sociaal-emotionele ontwikkeling

Zelfbeeld

Kinderen van 9 jaar kunnen in toenemende mate van op afstand naar zichzelf kijken. Ze leren steeds beter reflecteren op zichzelf en op hun leerproces.

Regels

Kinderen op deze leeftijd gaan met de regels van de wereld om hen heen aan de slag. Dit zijn de regels die ze kennen van autoriteiten als ouders en leerkrachten. Deze regels worden geaccepteerd en toegepast. Tegelijkertijd onderzoeken kinderen hoe ver ze binnen deze regels kunnen en mogen gaan.

Inlevingsvermogen

In deze levensfase ontwikkelen kinderen steeds meer het vermogen zich te verplaatsen in andermans gedrag en denken. Op die manier ontwikkelen ze moreel besef. Desalniettemin streven kinderen op deze leeftijd hoofdzakelijk eigen belang na.

Samenwerken

Kinderen in deze leeftijdsfase zijn nog zeer ontdekkend en verkennend bezig in het kiezen van vrienden. Er zijn nog meerdere combinaties mogelijk. Steeds vaker ontstaan uitsluitend jongensgroepen en meisjeskliekjes, maar over het algemeen zijn deze kinderen nog flexibel. Op een leeftijd van 9 jaar belemmert dat dus niet het samenwerken tussen beide geslachten. Soms kan gemengd samenwerken al wel tot onrust leiden.

De vrijmakingsfase

In een dansles wordt gevraagd om fysiek aan de slag te gaan en om met ideeën of associaties te komen. Dit maakt kinderen enthousiast en geeft ruimte om zelfstandig aan de slag te gaan. Leerlingen uit de middenbouw staan dan ook veelal open voor dans. Ze ontdekken snel het plezier van het improviseren en fantaseren. Dit is dikwijls het doel van de eerste lessen. Voor leerlingen die voor het eerst in de les dans meedoen, zijn er namelijk nog veel onzekerheden. Ze weten nog niet wanneer ze iets goed of fout doen. Ze weten niet of en wanneer ze jou moeten nadoen of wanneer er ruimte is voor eigen inbreng. Leerlingen hebben ook vaak een bepaald beeld of helemaal geen beeld van wat dansen inhoudt. In een les dansexpressie leren kinderen dat dans meer kan zijn. Het kost echter tijd om daaraan te wennen.

#10 - Cijferlijsten groep 5

Lesblok I: Weer & Klimaat

Groep 5a - Jamy

BS de Vonder (04UZ)

Datum: 18-02-2015

Naut 5 Toets 5 Weer en Klimaat

Groep

Groep 5 Jamy

Datum

19-01-2015

Schooljaar

2014 / 2015

Rapportnaam

Rapport 2

Weergave

Cijfer

Naam	G	1	Legenda
Adamus, Olek	9,3	9,3	Goed
Broeders, Sem	8,7	8,7	Voldoende
Dijck, Tom van	9,0	9	Matig
Dijk, Menno van	8,8	8,8	Onvoldoende
Dusée, Dewi	9,6	9,6	
Dussen, Willem van der	8,7	8,7	
Elderen, Fer van	6,8	6,8	Toetsonderdelen
Henst, Elles	9,6	9,6	G Gemiddelde
Hermans, Tessa	8,5	8,5	1 Totaal
Horrevorts, Johan	8,2	8,2	
Jeune, Olivier le	9,0	9	
Kennis, Estelle	9,0	9	
Ligt, Joep	8,3	8,3	
Melis, Thijs	8,1	8,1	
Mutsaers, Quint	8,5	8,5	
Poirters, Luna	9,0	9	
Roosen, Bart	9,6	9,6	
Schrievers, Bien	7,7	7,7	
Theeuwes, Roel	9,6	9,6	
Vermeer, Marit	8,6	8,6	
Vugt, Lotte van	7,7	7,7	
Wal, Dean van de	7,7	7,7	
Wolfs, Jur	5,4	5,4	
Gemiddelde	8,5	8,5	
Percentages per niveau			
Niveau goed	78 %	78	
Niveau voldoende	17 %	17	
Niveau matig	4 %	4	
Niveau onvoldoende	0 %	0	

Groep 5b - Grard & Jeske

BS de Vonder (04UZ)

Datum: 18-02-2015

Naut 5 Toets 5 Weer en Klimaat

Groep Groep 5 Jeske/Grard
Datum 22-01-2015
Schooljaar 2014 / 2015
Rapportnaam Rapport 2
Weergave Cijfer

Naam	G	1	Legenda
Aker, Leroy van den	4,4	4,4	Goed
Beers, Jom van	8,9	8,9	Voldoende
Bont, Jesse de	6,3	6,3	Matig
Bresser, Karin de	6,9	6,9	Onvoldoende
Dieduksman, Floor	5,5	5,5	
Gestel, Sem van	8,1	8,1	
Hoes, David	8,0	8	
Hoeven, Michiel	6,2	6,2	
Hurkmans, Geert	8,6	8,6	
Joosten, Suze	7,5	7,5	
Klijnsen, Maddy	7,0	7	
Laarhoven, Jort van	6,7	6,7	
Laat, Maeke de	9,4	9,4	
Linkels, Bram	8,8	8,8	
Pijnenburg, Lois	7,3	7,3	
Scherders, Meike	7,9	7,9	
Sebregts, Rick	8,2	8,2	
Smits, Wieke	8,6	8,6	
Ven, Jelmer van de	7,6	7,6	
Verschoor, Tom	7,1	7,1	
Zon, Daan van	6,6	6,6	
Zon, Marloes van	9,3	9,3	
Zoontjens, Diede	7,6	7,6	
Gemiddelde	7,5	7,5	
Percentages per niveau			
Niveau goed	39 %	39	
Niveau voldoende	52 %	52	
Niveau matig	9 %	9	
Niveau onvoldoende	0 %	0	

Toetsonderdelen

G Gemiddelde

1 Totaal

Lesblok II: Transport

Groep 5a - Jamy

Achternaam	Roepnaam	Totaal aantal behaalde punten	Gemiddelde
Adamus	Olek	9.4	9.4
Alphen, van	Gitte	8.4	8.4
Broeders	Sem	9.6	9.6
Dijck, van	Tom	9.2	9.2
Dijk, van	Menno	9.1	9.1
Dusée	Dewi	8.9	8.9
Dussen, van der	Willem	8.6	8.6
Elderen, van	Fer	7.8	7.8
Henst	Elles	9.6	9.6
Hermans	Tessa	10	10
Horrevorts	Johan	7.3	7.3
Jeune, le	Olivier	9.6	9.6
Kennis	Estelle	7.2	7.2
Ligt	Joep	9.8	9.8
Melis	Thijs	9.2	9.2
Mutsaers	Quint	6.9	6.9
Poirters	Luna	9.3	9.3
Roosen	Bart	9.6	9.6
Schrievers	Bien	7.3	7.3
Theeuwes	Roel	9.8	9.8
Vermeer	Marit	9.4	9.4
Vugt, van	Lotte	9	9
Wal, van de	Dean	5.9	5.9
Wolfs	Jur	8.9	8.9
Maximumscore		100	
Groepsgemiddelde		8.7	

Groep 5b - Grard & Jeske

Ontbreekt.

#11 - Meervoudige Intelligentie

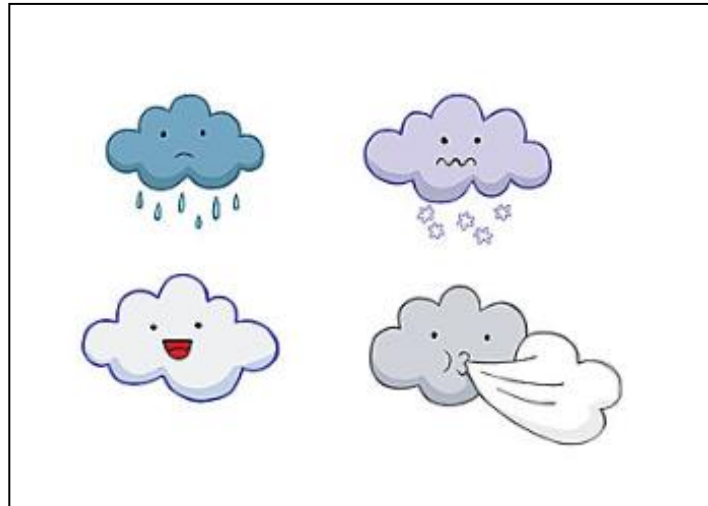
Gardner onderscheidt de volgende negen intelligenties:

- 1) De verbaal-linguïstische intelligentie:** de vaardigheid om taal (mondeling en schriftelijk) effectief te gebruiken. Het gaat hier op school om kinderen die denken in woorden en begrippen, die taal gebruiken om de wereld te begrijpen. Kinderen die om uitleg vragen, die altijd alles zelf willen horen en zelf onder woorden brengen, die niet genoeg krijgen van lezen.
- 2) De logisch-mathematische intelligentie:** de vaardigheid van het kunnen redeneren en analyseren. Het gaat hierbij om kinderen die heel logisch en ordelijk denken, kinderen die altijd het naadje van de kous willen weten en waar je ook geordend en systematisch aan moet vertellen.
- 3) De visueel-ruimtelijke intelligentie:** de vaardigheid om begrippen ruimtelijk voor te stellen. Deze kinderen denken in beelden en moeten als het ware kunnen zien om te kunnen begrijpen wat je vraagt. Het beeld dat je oproept (via taal of afbeeldingen) is de kern waar het om draait.
- 4) De tactiel-motorische intelligentie:** de vaardigheid om te leren door gebruik te maken van beweging. Het denken wordt gestimuleerd door met materialen te manipuleren en ze tactiel te verkennen. Het gaat daarbij om kinderen die altijd alles in de handen moeten hebben, die alles voor goed begrip moeten manipuleren. De doeners dus. Sommige kinderen zien hoe iets werkt in één keer, anderen hebben uitleg nodig of moeten er over lezen. Deze kinderen moeten om het echt te begrijpen het zelf kunnen uitvoeren.
- 5) De muzikale intelligentie:** de vaardigheid die tot uiting komt in wat we muzikaliteit noemen. Deze kinderen hebben gevoel voor melodie en voor ritme. Ze zingen of neuriën vaak onder het werk.
- 6) De interpersoonlijke intelligentie:** de vaardigheid om van en met elkaar te leren. Deze kinderen begrijpen en voelen de bedoeling van de ander gemakkelijk aan.
- 7) De intrapersonlijke intelligentie:** de vaardigheid om door eigen reflectie over het eigen handelen te leren. Deze kinderen denken na over het eigen handelen (zelfreflectie) en passen dat toe.
- 8) De naturalistische-ecologische intelligentie:** de vaardigheid om grote verbanden te zien die te maken hebben met onze leefwereld. Vaak wordt dat gerelateerd aan de natuur. We hebben het dan over 'groene vingers', 'van betrokkenheid op de natuur'. Tegelijkertijd tref je bij die aanleg vaak de neiging aan om verbanden te zien en samenhangen aan te wijzen, om te ordenen.
- 9) De existentiële-filosofische intelligentie:** de vaardigheid om na te denken over de betekenis en zinvolheid van dingen en van het leven. Deze kinderen hebben een voorkeur voor filosofie, religie, maatschappelijke vraagstukken en kunst.

#12 - Lesblok I: Weer & Klimaat

Lesmateriaal

- Emoties

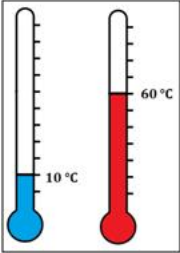
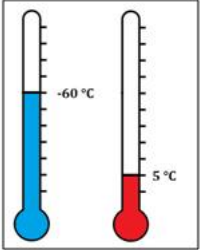
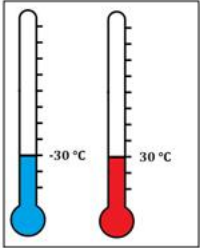

- Weersvoorspelling en het weerbericht

Vrijdag	Zaterdag	Zondag
N Z ↙ O W	N Z ↙ O W	N W ↙ O WZ
20 23	22 28	10 10

Vrijdag	Zaterdag	Zondag
N Z ↑ O W	N Z → O W	N W ↑ O WZ
7 15	8 17	4 6 10

- Het klimatenspel

			
			$18\text{ }^{\circ}\text{C} <$ $< 30\text{ }^{\circ}\text{C}$
			
			
			

Huiswerk

- Het weer

Naam: 888
Klas: 5

Het weer

Opdracht

Kijk iedere dag naar het weerbericht (tv, krant, internet) en schrijf al je bevindingen op in het rooster. Ga ook voor jezelf na of de weersvoorspellingen kloppen door goed te letten op het weer buiten. Was de voorspelling juist/fout en wat was er juist/fout aan?

Lever deze opdracht op vrijdag (09/01/2015) in bij Juf Nele.

Dag en datum	Zon en wolken	Neerslag	Windrichting	Windkracht Zwak: 1-3 Matig: 4-5 Hard: 6-7 Storm: 8-10	Temperatuur	Juist/fout, hoezo?
Maandag 05/01/2015	Plaatselijk bewolkt 	Geen neerslag 	↑ N-wind	Hard: 7	3°C	Juist. Het was somber, maar droog weer. Het was heel koud.
dinsdag 06/01/2015	bewolkt 	geen neerslag	↑ N-wind	matig 4-5	1-2°C	juist bewolkt maar droog
woensdag 07/01/2015	zonnig 	geen neerslag	↑ N-wind	4	7°C	juist heerlijk weer
donderdag 08/01/2015	regen 	wel neerslag	NW-wind	4	9°C	juist veel regen
vrijdag 09/01/2015	zeegen 	wel neerslag	NW-wind	5	12°C	

Naam: Roc1
Klas: 5

Het weer

Opdracht

Kijk iedere dag naar het weerbericht (tv, krant, internet) en schrijf al je bevindingen op in het rooster. Ga ook voor jezelf na of de weersvoorspellingen kloppen door goed te letten op het weer buiten. Was de voorspelling juist/fout en wat was er juist/fout aan?

Lever deze opdracht op vrijdag (09/01/2015) in bij Juf Nele.

Dag en datum	Zon en wolken	Neerslag	Windrichting	Windkracht Zwak: 1-3 Matig: 4-5 Hard: 6-7 Storm: 8-10	Temperatuur	Juist/fout, hoezo?
Maandag 05/01/2015	Plaatselijk bewolkt 	Geen neerslag 	↑ N-wind	Hard: 7	3°C	Juist. Het was somber, maar droog weer. Het was heel koud.
dinsdag 06/01/2015		geen neerslag	Z-ZW wind	4 matig	9°C	goed het was droog en koud
woensdag 07/01/2015		geen neerslag	ZW wind	5 matig	7°C	goed de zongezien en de wind gevoel
donderdag 08/01/2015		wel neerslag	ZW wind	5 matig	9°C	goed klopt veel regen
vrijdag 09/01/2015		wel neerslag	wind	7 Hard	12°C	goed maar nog geen neerslag

#13 - Lesblok II: Transport

Lesmateriaal

- Raptekst

Vliegen varen rijden STOP

Goederenvervoer is een zware JOB

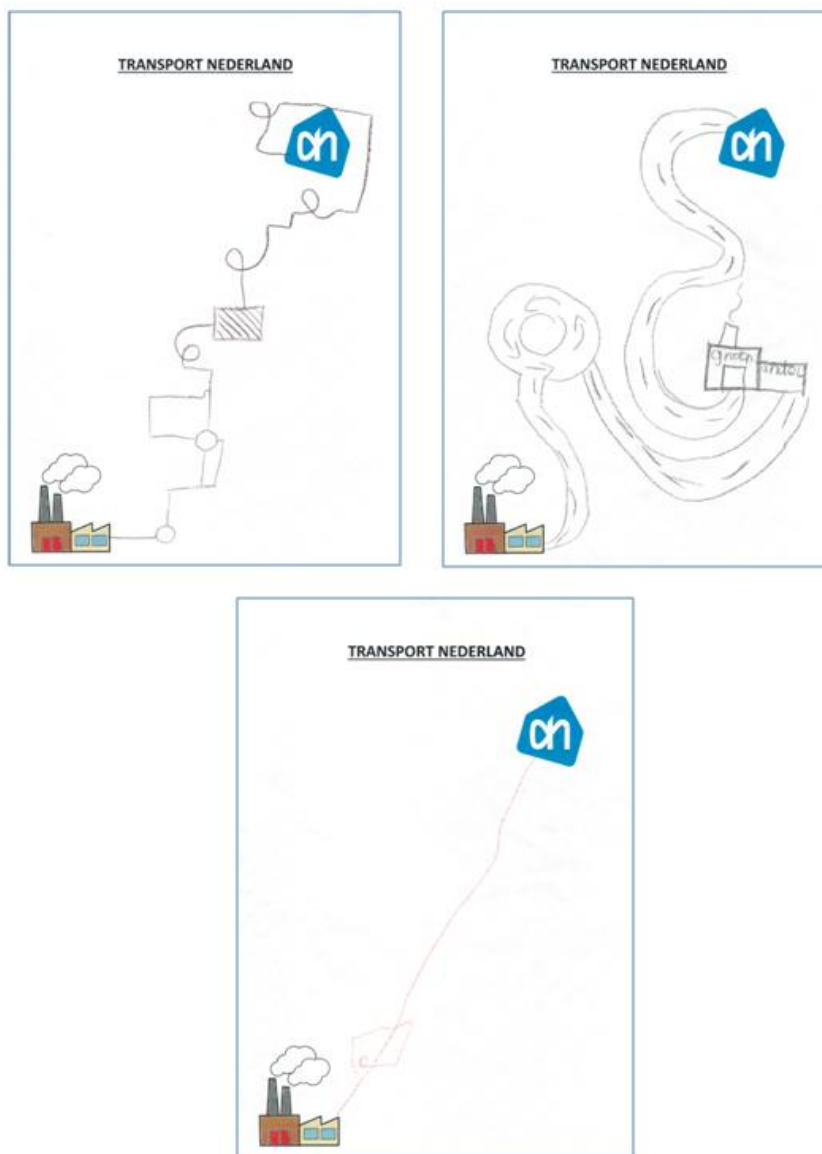
Import; producten komen Nederland binnen

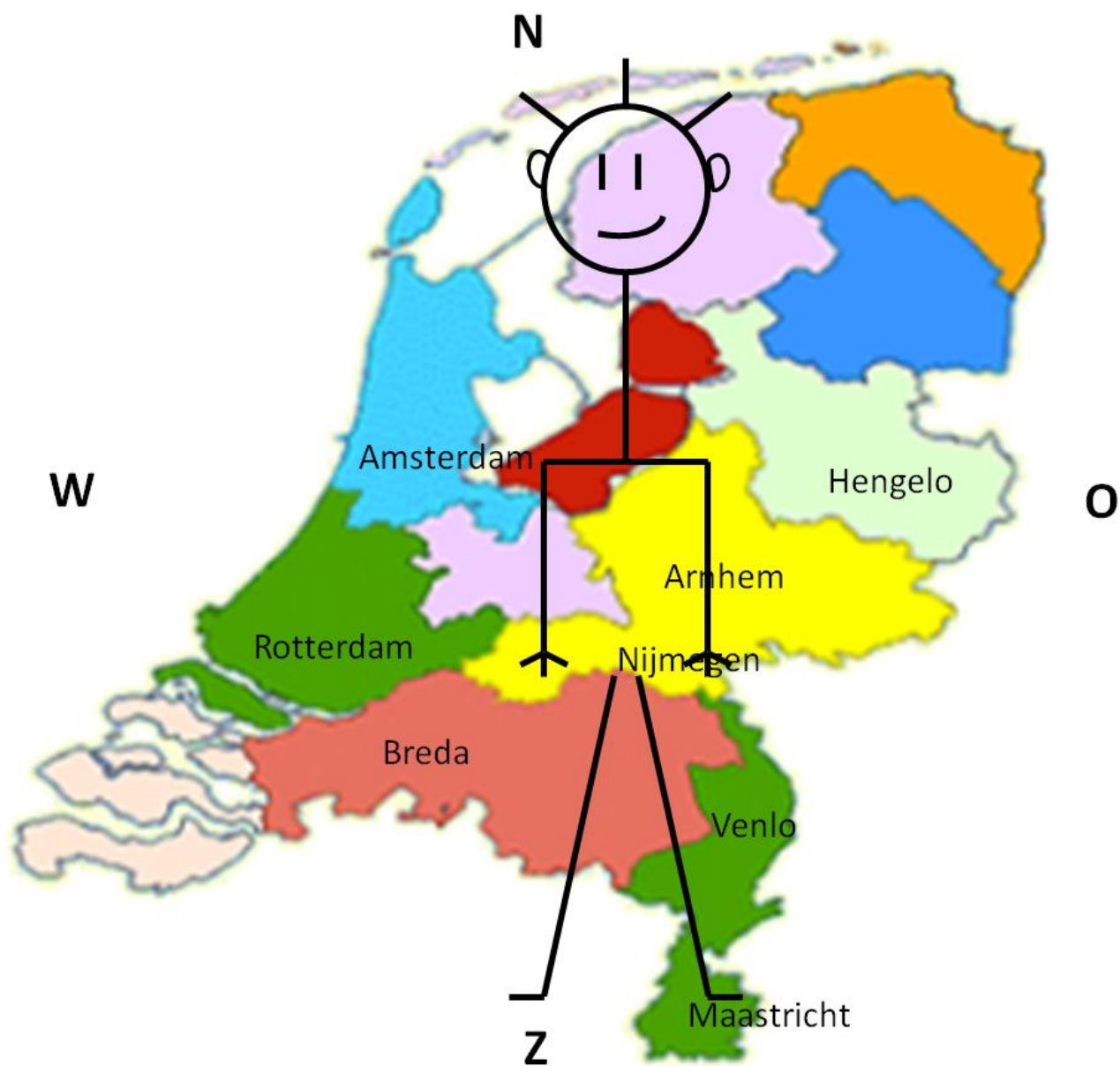
Export; goederen gaan naar de Finnen

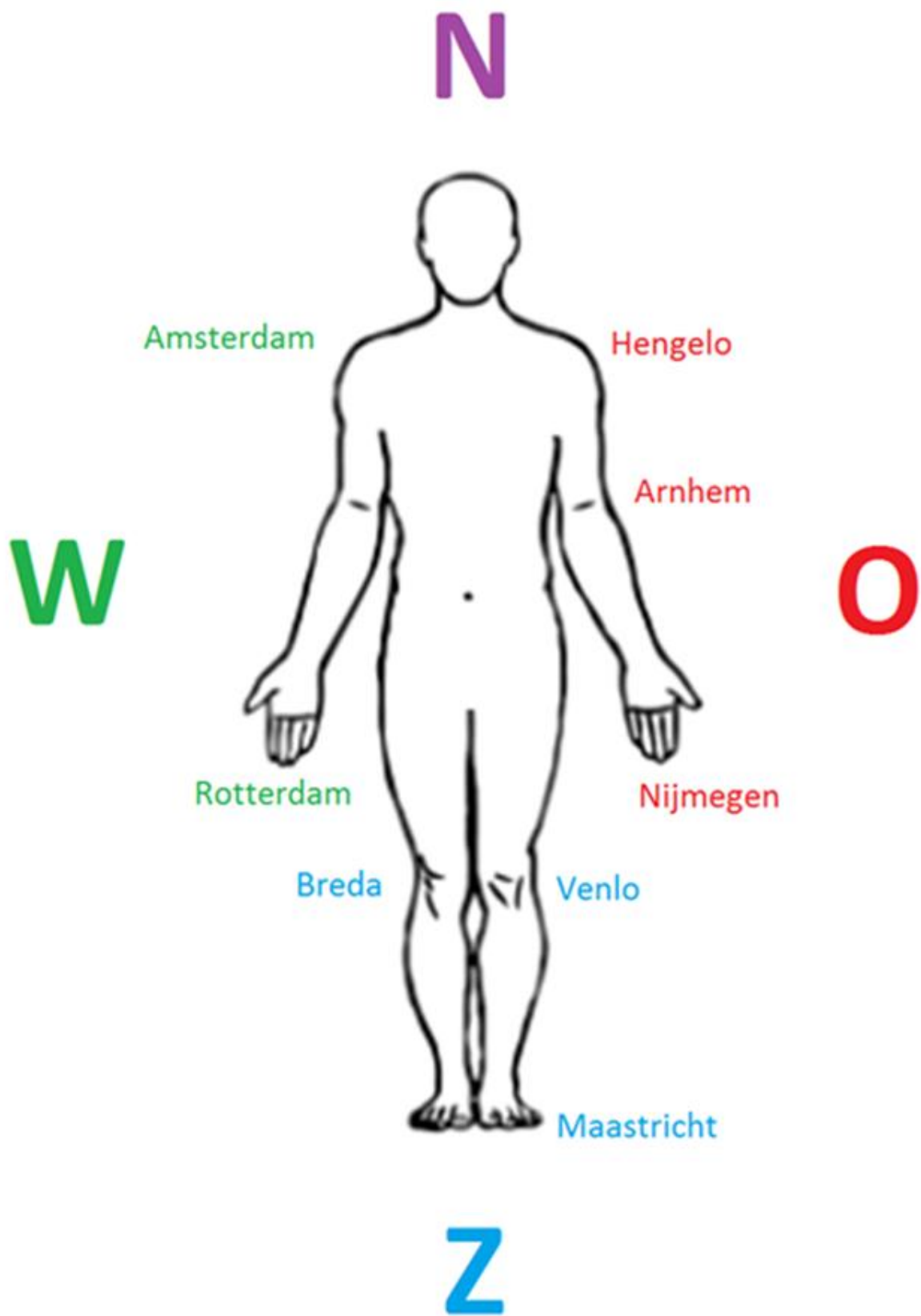
Al die handel, wat een transport

Zo komt ons land ook niets tekort

- Handelsroute

Huiswerk

- Productomschrijving

Naam: Elb
Klas: 5a

OVER DE GRENS

1. Welk product heb je gekozen?
ingezet zure
2. Teken het product in het kader of kleef een foto.
3. Uit welk land komt het product?
china japan
4. Hoe wordt het product naar Nederland getransporteerd? Omcirkel het juiste antwoord.
Vrachtwagen / Schip / Vliegtuig / Trein
5. Is het product duur of goedkoop? Hoe komt dat denk je?
goedkoop de brandstof is niet duur

Naam: Oliver
Klas: groep 5

OVER DE GRENS

1. Welk product heb je gekozen?
bmw 488 gtb
2. Teken het product in het kader of kleef een foto.
3. Uit welk land komt het product?
italie
4. Hoe wordt het product naar Nederland getransporteerd? Omcirkel het juiste antwoord.
Vrachtwagen / Schip / Vliegtuig / Trein
5. Is het product duur of goedkoop? Hoe komt dat denk je?
duur er zijn er weinig van

Naam: Devi
Klas: 5

OVER DE GRENS

1. Welk product heb je gekozen?
camembert brie
2. Teken het product in het kader of kleef een foto.
3. Uit welk land komt het product?
frankrijk
4. Hoe wordt het product naar Nederland getransporteerd? Omcirkel het juiste antwoord.
Vrachtwagen / Schip / Vliegtuig / Trein
5. Is het product duur of goedkoop? Hoe komt dat denk je?
goedkoop omdat het met de trein wordt vervoerd

Naam: maeke
Klas: 5

OVER DE GRENS

1. Welk product heb je gekozen?
olyfok
2. Teken het product in het kader of kleef een foto.
3. Uit welk land komt het product?
italie
4. Hoe wordt het product naar Nederland getransporteerd? Omcirkel het juiste antwoord.
Vrachtwagen / Schip / Vliegtuig / Trein
5. Is het product duur of goedkoop? Hoe komt dat denk je?
(15/20€) het komt van verder weg

naam: menno
groep: 5

waar komt het vandaan
china

hoe komt het naar nederland
schip in container

is het duur of niet waard
het is niet duur in china en in nederland is het wel duur

Naam: Suze
Klas: 5B

OVER DE GRENS

OLIVEN

1. Welk product heb je gekozen?
OLIVEN
2. Teken het product in het kader of kleef een foto.
3. Uit welk land komt het product?
spanje
4. Hoe wordt het product naar Nederland getransporteerd? Omcirkel het juiste antwoord.
Vrachtwagen / Schip / Vliegtuig / Trein
5. Is het product duur of goedkoop? Hoe komt dat denk je?
2,50 Goedkoop vrachtwagen Goedertransport is niet zo ver weg het is

BIBLIOGRAFIE .

Literatuur

Berghs, H. (1999). *Kunst, opvoeding en ontwikkeling. Basisboek kunstzinnige vorming*. Baarn: H. Nelissen B.V.

Bergman, V. (2003). *Dans in samenhang. Een flexibele methodiek*. Utrecht: De Kunstconnectie.

Gentle-Scherrewitz, L. (2015). *52 Bijzondere Beweegredenen om te starten met Dans*. (E-book)

Gilbert, A. G. (2002). *Teaching the Three Rs. Through Movement Experiences*. Silver Spring: National Dance Education Organization.

Heijdanus-de Boer, E. (1997). *De Dans Meester. Een handboek dansexpressie basisonderwijs voor opleiders van onderwijsgeven*. Enschede: SLO.

Heijdanus-de Boer, E., Corbeij, B. M., Nunen, A. van, Riet, A.C. F. van (2012). *Kennisbasis Lerarenopleiding Basisonderwijs Dans en Drama*. Den Haag: HBO-raad.

Heijdanus-de Boer, E., Nunen, A. van (2014). *DANS! Praktisch handboek voor het basisonderwijs*. Bussum: Coutinho.

Hilst, A. van der (2007). *Voorbij de kaders. Verwondering over onze leer-kracht, bewondering voor onze leer-kracht*. Utrecht: Agiel.

Hooijmaaijers, T., Stokhof, T., Verhulst, F. (2012). *Ontwikkelingspsychologie voor leerkrachten basisonderwijs*. Assen: Koninklijke Van Gorcum.

Lengel, T., Kuczala, M. (2010). *The Kinesthetic Classroom: Teaching and Learning Through Movement*. USA: Corwin & Regional Training Center.

Terhorst, M., Pijl, J. van der (2008). *Meander 5. Aardrijkskunde*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.

Terhorst, M., Dannenburg, W. (2008). *Naut 5. Natuur en techniek*. 's-Hertogenbosch: Malmberg.

Wilmans, R., Nunen, A. van, Walvis, W. (2000). *Danswerk! Een handreiking voor vakleraren dansexpressie in het basisonderwijs*. Enschede: SLO.

Tijdschriftartikels

Maes, D. (2013). Dansen dansen! Onbekend is onbemind. Een onderzoek naar danseducatie. *Courant*, nr. 104, pagina 57-61.

Nieuwstadt, M. van (2015). Het effect van bewegen op leerprestaties. *Onderwijsblad*, nr. 9, pagina 38-41.

Online artikels

Lieneck, L. (2014). *Move to Think: Why kids need more movement for brain function & what we can do about it*. Verkregen op 11/10/2014 van <https://www.yogapeutics.com/blog/move-to-think-why-kids-need-more-movement-for-brain-function-what-we-can-do-about-it>

Meagher, M. C. (2015). *Science Says Your Classroom Needs More Dance Parties*. Verkregen op 05/01/2015 van <http://teacherpop.org/2015/01/science-says-your-classroom-needs-more-dance-parties/>

Strauss, V. (2014). *Why so many kids can't sit still in school today*. Verkregen op 08/07/2014 van <http://www.washingtonpost.com/blogs/answer-sheet/wp/2014/07/08/why-so-many-kids-cant-sit-still-in-school-today/>

Wilda, Dr. (2015). *The Learning Pyramid*. Verkregen op 06/03/2015 van <http://drwilda.com/tag/national-training-laboratories/>

Videomateriaal

NYC Department of Education. (2015). *PS DANCE! Dance Education In Public Schools*. NYC. (DVD) <http://www.thirteen.org/programs/thirteen-specials/#ps-dance>

Wagenhofer, E. (2013). *Alphabet*. Oostenrijk, Duitsland. (DVD) https://www.youtube.com/watch?v=b_KrJseVUo

VPRO Tegenlicht. (2015). *De onderwijzer aan de macht*. Nederland. <http://tegenlicht.vpro.nl/afleveringen/2014-2015/onderwijzer-aan-de-macht.html>

Villa Zebra, Maas theater en dans, KCR. (2015). *Steljevoor*. Rotterdam. <https://www.youtube.com/watch?v=dK4oPRUTb7k>

Vandeneede, N. (2015). *DANS, de motor van het leren*. Moergestel. <https://www.youtube.com/watch?v=5xpehyxrog8>

Websites

Studio Swing, <http://www.studioswing.nl/> (05/12/2014, 17u20)

Danseducatieblog, <http://danseducatieblog.nl/> (10/03/2015, 22u02)

BS de Vonder, <http://www.bsdevonder.net/> (06/05/2015, 16u17)

Overig

Inhoudelijke bijstand (dansmateriaal) en interview met Saskia Van Herwijnen (10/2014, Oisterwijk)

Inhoudelijke bijstand (theoretisch kader) en interview met Laura Kool (23/10/2014, Amsterdam)

Observatie taaldanslessen en interview met Lenneke Gentle-Scherrewitz (02/12/2014, Gouda)

Lesobservaties op BS de Vonder (12/2014, Moergestel)

Reflectie danslessen op BS de Vonder (01/2015 en 04/2015, Moergestel)

Interview met Anouk van Nunen (15/05/2015, Tilburg)

Niet al het belangrijke is meetbaar en niet al het meetbare is belangrijk.

Elliot Eisner